ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN STAAT

VAN HET

MIDDELBAAR EN LAGER ONDERWIJS

VOOR

EUROPEANEN

EN

MET DEZEN GELIJKGESTELDEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE

OVER

1872.

Zamengesteld uit de verslagen van het Collegie van Curatoren van het Gymnasium Willem III en van de Inspecteurs van het lager onderwijs in Nederlandsch-Indie.

BATAVIA. — LANDSDRUKKERIJ. — 1874.

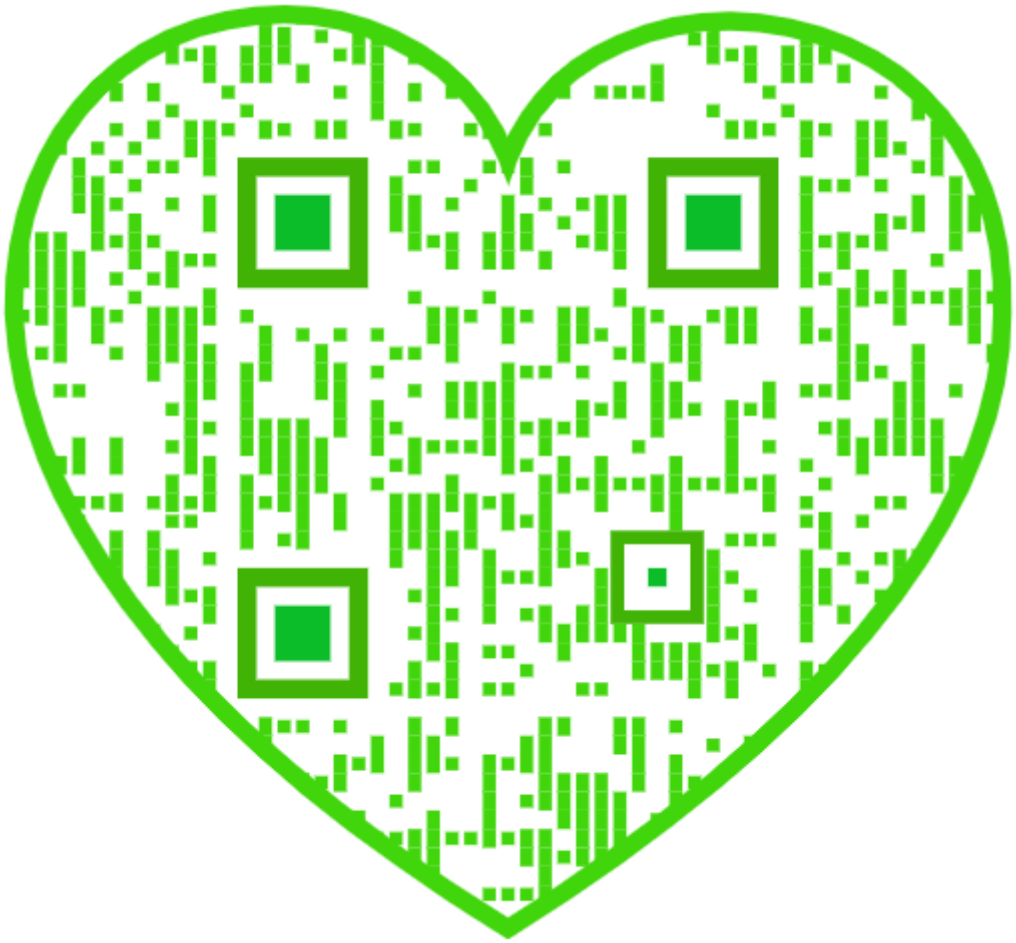

INHOUD.

A. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

GYMNASIUM WILLEM III.

Bladz.

Algemeen overzigt. 1
Collegie van curatoren 2
Personeel. . . . . . —
Leerlingen 4
Onderwijs en opvoeding 11
Bezoek van Z. E. den Gouverneur-Generaal en Mevrouw Loudon 13
Beurs, gevormd uit de gift van den 1sten Koning van Siam . . . . . —
Huishouding en financien . . . . . —
Gebouwen 14

B. LAGER ONDERWIJS VOOR EUROPEANEN EN MET DEZEN GELIJKGESTELDEN.

§ 1. *Organisatie. Algemeene bijzonderheden.* 16
§ 2. *Toezigt op het lager onderwijs* 20
§ 3. *Acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.* 21
§ 4. *Getal en aard der scholen* 24
§ 5. *Omvang en toestand van het lager onderwijs* . . 30
Lezen 32

Bladz.

Schrijven 33
Rekenen . . . . . —
Vormleer . . . . . —
Nederlandsche taal 34
Aardrijkskunde . . . . . —
Geschiedenis . . . . . —
Kennis der natuur 35
Zingen . . . . . —
Beginselen der kennis van de levende talen . . —
Beginselen der wiskunde 36
Teekenen . . . . . —
Gymnastiek . . . . . —
Handwerken voor meisjes 37

§ 6. *Onderwijzend personeel* . . . . . —
§ 7. *Getal, aard, enz. der leerlingen* 52
§ 8. *Onderwijzerswoningen, schoollokalen, schoolmeubelen en leermiddelen* 58
§ 9. *Kosten van het openbaar lager onderwijs* . . . 61

A. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

GYMNASIUM WILLEM III.

VERSLAG VAN HET SCHOOLJAAR VAN 1 OCTOBER 1871 TOT ULTIMO DECEMBER 1872.

Het schooljaar 1871/72, cursus van 1 October 1871 tot ultimo September 1872, mag aangemerkt worden als een der gelukkigste jaren sedert het Gymnasium Willem III aanving op de nieuwe grondslagen van 1867 te werken.

Het onderwijs bij de afdeeling Hoogere Burgerschool werd in alle klassen, slechts ééne uitgezonderd, ten gevolge van den uitmuntenden gezondheidstoestand van het onderwijzend personeel, met zeldzame regelmatigheid gegeven. Alleen dat in het handteekenen leed gedurende eenigen tijd door de aanhoudende ongesteldheid van een der heeren opvoeders, — in wiens plaats zijn met dat onderwijs belaste collega moest optreden, — en door het nog ontbreken van de noodige leermiddelen voor het teekenen naar de natuur.

Ook de collegies bij de afdeeling Indische taal-, land- en volkenkunde werden over 't algemeen zeer regelmatig gegeven.

Minder gelukkig was het begin van den cursus 1872/73. Veel stoornis werd gedurende de maanden November en December 1872 bij de lessen in beide afdeelingen ondervonden door het aanwezen, in de kommissie voor het grootambtenaars-examen voor dit jaar, van een zevental leeraren, terwijl een tweetal zich genoodzaakt zag, om redenen van gezondheid, een binnenlandsch verlof aan te vragen.

Collegie van Curatoren.

Aan het collegie van curatoren ontvielen twee zijner leden, de heeren Mrs. *W. T. D. IJssel de Schepper* en *H. D. Levyssohn Norman*, die beiden wegens vertrek, de eerste om redenen van gezondheid naar *Europa*, de tweede naar *Buitenzorg*, op verzoek eervol ontslag bekwamen, onder dankbetuiging voor de door hen als lid, de laatste mede als voorzitter van het collegie bewezen goede diensten.

Op voordragt van het collegie werden de opengevallen plaatsen door de Regering aangevuld door de benoeming tot curatoren van de heeren *E. Heijning* en den oud-curator en mede-oprigter van het Gymnasium Mr. *T. H. der Kinderen*, welken laatste het collegie, gebruik makende van de door de Regering aan hetzelve gelaten bevoegdheid, zich tot voorzitter koos en die zich deze keuze liet welgevallen.

Personeel.

Ten gevolge van de benoeming van den heer Dr. *J. J. van Limburg Brouwer* tot adjunkt-inspecteur van het inlandsch

onderwijs en zijn daarmede gepaard gaand vertrek naar *Padang*, werd hij eervol ontheven van de hem gedane opdragt tot het tijdelijk geven van het onderwijs in de Nederlandsch-Indische staatsinstellingen.

Met dit onderwijs werd belast de heer Mr. *A. Th. Heijligers*, leeraar in de staatswetenschappen aan de hoogere burgerschool.

Tegen het eind van den cursus 1871/72 werden de tijdelijke leeraren Mr. *L. W. C. van den Bery*, Mr. *A. Th. Heijligers* en *H. C. van Ruijven*, allen eervol ontheven van de tijdelijke waarneming der hun opgedragen betrekkingen. Door de benoeming van Mr. *J. de Louter* jr. tot leeraar in de staatsinstellingen, godsdienstige wetten en gebruiken van Nederlandsch-Indie en van den heer *H. M. D. van Riemsdijk*, candidaat in de wis- en natuurkunde, tot 2den leeraar in de wis- en natuurkunde aan de hoogere burgerschool, werd definitief in de beide vacaturen voorzien.

De heer *T. L. van Ruijven*, gewezen leeraar in de wiskunde, die, blijkens het vorig jaarverslag, in Junij 1871 gedwongen werd in *Europa* herstel van gezondheid te zoeken, bezweek aan zijne kwaal in April 1872 te *Aberan* in *Tirol*.

Het steeds toenemend aantal leerlingen der afdeeling hoogere burgerschool heeft eene splitsing der klasse van het 3de studiejaar in twee parallel-klassen voor den cursus 1873/74 noodzakelijk doen achten.

In verband daarmede zijn door de Regering de noodige maatregelen bevolen ter voorziening in de vereischte meerdere locaalruimte en is door Haar aan het opperbestuur mag-

tiging gevraagd tot in-dienst-stelling van nog drie leeraren boven het thans aan de inrigting verbonden leeraarspersoneel, en wel van een in de geschiedenis en aardrijkskunde, een in de wis- en natuurkunde en een in het hand- en regtlijnig teekenen.

Leerlingen.

Blijkens het vorig jaarverslag bedroeg bij het begin van het schooljaar 1871/72 het aantal leerlingen der hoogere burgerschool 123, waarvan 121 voor alle en 2 voor enkele lessen (toehoorders).

In den loop van den cursus werd dit aantal vermeerderd met 6 voor alle en 3 voor enkele lessen, verminderd daarentegen met 32 voor alle en 4 voor enkele lessen.

Bijgekomen zijn voor alle lessen, dus als gewone leerlingen:

1 oud-leerling, die na tijdelijke afwezigheid terugkeerde;

2 die uit *Nederland* gekomen zijn en krachtens art. 14 van het Reglement tusschentijds het toelatingsexamen aflegden;

1 uit *Nederlandsch-Indië*, die krachtens magtiging van het collegie van curatoren, insgelijks tusschentijds het toelatings-examen aflegde, omdat de bijzondere omstandigheden, waarin deze kandidaat verkeerde, de toepassing van art. 14 van 't reglement wenschelijk maakten;

2 oud-leerlingen, die na eenigen tijd als toehoorder de lessen gevolgd te hebben, weder onder de gewone leerlingen opgenomen werden.

Het aantal leerlingen voor enkele lessen werd verminderd met:

2 leerlingen der hoogere burgerschool, die zich voor enkele lessen lieten inschrijven; en

1 gewezen klerk op een residentie-bureau, die vergunning verzocht en verkreeg enkele lessen te mogen bijwonen.

Als leerlingen voor alle lessen werden afgeschreven:

11 wegens vertrek naar *Nederland;*

4 om in Gouvernements dienst te treden;

3 om zich in den handel te begeven;

3 om hunne studien zelfstandig voort te zetten;

2 wegens zwakke gezondheid;

3 na voldoend afgelegd eind-examen der hoogere burgerscholen van vijfjarigen cursus in *Nederlandsch-Indië* in 1872; en

2 om slechts enkele lessen te volgen.

Als leerlingen voor enkele lessen werden afgeschreven:

1 om in den handel te gaan; 2 om hunne studien zelfstandig voort te zetten; en 1 om weder als gewoon leerling te worden opgenomen.

Aan het eind van den cursus bedroeg dus het aantal leerlingen der hoogere burgerschool 96, waarvan 95 voor alle en 1 voor enkele lessen. Gedurende den loop van den cursus 1871/72 waren de leerlingen der hoogere burgerschool op de volgende wijze in de verschillende klassen verdeeld.

KLASSEN.	1 October 1871.	1 November.	1 December.	1 Januarij 1872.	1 Februarij.	1 Maart.	1 April.	1 Mei.	1 Juni.	1 Juli.	1 Augustus.	1 September.	30 September.
1e studiejaar	44	44	43	43	43	43	40	40	40	38	37	37	36
2e idem	34	34	34	34	34	34	34	33	33	31	31	31	30
3e idem	23	24	23	23	22	23	22	21	20	20	21	21	19
4e idem	15	13	15	13	13	13	13	13	13	13	13	13	10
5e idem	7	8	8	8	8	8	8	8	8	7	7	2	0
Toehoorders	2	2	3	3	3	3	3	3	4	1	1	1	1
Totaal . .	123	125	124	124	123	124	120	118	118	110	110	105	96

Op 1 October 1872 keerden tot de inrigting terug:

1 oud-leerling, die de inrigting verlaten had met het doel zijne familie naar *Nederland* te volgen, doch later van plan veranderd was;

en 1 oud-leerling, die tijdelijk wegens ziekte was afgeschreven en thans hersteld terugkwam.

Daarentegen verzocht en verkreeg een der gewone leerlingen verlof om toehoorder te worden.

De cursus 1872/73 begon dus met 98 oud-leerlingen, waarvan 96 voor alle en 2 voor enkele lessen.

Het toelatings-examen voor de verschillende klassen der hoogere burgerschool had plaats op 23 September 1872 en volgende dagen.

Van de 77 kandidaten, die zich daartoe aangemeld hadden, namen 73 aan het onderzoek deel, en wel 67 voor het 1e, 5 voor het 2e en 1 voor het 3e studiejaar.

Toegelaten werden:

41 voor de 1e klasse;

4 » » 2e »

en 1 » » 3e »

dus in het geheel 46 nieuwe leerlingen. Het aantal leerlingen der hoogere burgerschool steeg daardoor tot 144, waarvan 142 voor alle en 2 voor enkele lessen. Daarvan waren 61 internen en 83 externen.

In het 1e schoolkwartaal van den cursus 1872/73 is dit aantal met 10 verminderd en met 1 vermeerderd, zoodat op 1 Januarij 1873 het aantal leerlingen van deze afdeeling der inrigting bedroeg 135, waarvan 134 voor alle en 1 voor enkele lessen.

Afgeschreven werden:

4 leerlingen van het 5e studiejaar, na voldoend afgelegd gedeelte A van het groot-ambtenaars-examen;

1 leerling voor enkele lessen, idem;

3 om met hunne familien naar *Nederland* te vertrekken;

1 na voldoend afgelegd examen voor élève-tolk der Chinesche taal;

1 om tot apotheker te worden opgeleid.

Een oud-leerling van het 5e studiejaar, die bij het begin van den vorigen cursus, wegens voortdurende ongesteldheid, de inrigting verlaten had, liet zich op nieuw inschrijven.

De afdeeling »Taal-, Land- en Volkenkunde van *Nederlandsch-Indië*", telde volgens het vorig jaarverslag op 1 October van het voorgaande jaar 31 leerlingen. In den loop van den cursus werd dit aantal met 6 vermeerderd en met 37 verminderd, zoodat de cursus van deze afdeeling sluit met geen enkelen leerling. De mutatie blijkt uit de volgende opgaaf:

aantal leerlingen op	1 October	1871	31;
	1 November	»	31;
	1 December	»	33;
	1 Januarij	1872	28;
	1 Februarij	»	28;
	1 Maart	»	28;
	1 April	»	23;
	1 Mei	»	23;
	1 Junij	»	23;

aantal leerlingen op 1 Julij 1872 3;
1 Augustus » 3;
1 September » 3;
30 » » 0

Op 1 October 1872 lieten zich voor de lessen van het tweede studiejaar inschrijven 2 oud-leerlingen, die in den vorigen cursus een tijdlang de lessen in het 1e studiejaar gevolgd hadden. Dat aantal werd in het 1e kwartaal van den nieuwen cursus 1872/73 vermeerderd met 9 oud-leerlingen der hoogere burgerschool, die in 1872 het gedeelte A van het groot-ambtenaars-examen met goed gevolg hebben afgelegd.

In den loop der maand Januarij 1873 zal het aantal leerlingen dezer afdeeling waarschijnlijk nog toenemen.

Op 1 Januarij 1873 telde zij 11 leerlingen.

Bij het begin van den cursus 1871/72 waren de leerlingen der beide afdeelingen op de volgende wijze in de verschillende klassen verdeeld:

Afdeeling A.	1e studiejaar	35	leerlingen;
	2e »	38	»
	3e »	27	»
	4e »	16	»
	5e »	8	»
	Toehoorders	2	»
Afdeeling B.	1e studiejaar	0	»
	2e »	2	»

Totaal 146 leerlingen.

Op 1 Januarij 1873 waren de leerlingen van beide af-

deelingen op de volgende wijze in de verschillende klassen verdeeld:

Afdeeling A.	1e studiejaar	52	leerlingen;
	2e »	37	»
	3e »	27	»
	4e »	14	»
	5e »	4	»
	Toehoorders	1	»
Afdeeling B.	1e studiejaar	9	»
	2e »	2	»
	Totaal	146	leerlingen.

Van de 135 leerlingen der hoogere burgerschool zijn 59 internen en 76 externen.

De gezondheidstoestand was over 't algemeen zeer goed.

Ook thans kan met lof worden gewag gemaakt van het gedrag, de vlijt en de vorderingen der leerlingen der hoogere burgerschool. Een goede geest bezielde hen, en met ijver legden zij zich op hunne studien toe.

Slechts enkelen hadden nu en dan buitengewone aansporing noodig, die zelden zonder gevolg bleef. De vorderingen waren dan ook in het algemeen in overeenstemming met den aanleg der leerlingen.

Van de 102 leerlingen, die de 4 laagste klassen der hoogere burgerschool op 1 Augustus 1872 telden, namen 100 aan de overgangs-examens deel. Daarvan werden 45 onvoorwaardelijk en 25 voorwaardelijk tot hoogere klassen bevorderd. Van deze laatsten verliet 1 de inrigting en nam dus niet deel aan de her-examens. Van de 24 overigen

werden op 2 October, na een nader examen, in de hun aangewezen vakken tot een hoogere klasse bevorderd 22, zoodat van de 99 leerlingen 67 geschikt gerekend werden, tot een hoogere klasse over te gaan, of ruim 68.5 percent.

In 1870 bedroeg dit 66 pct., in 1871 slechts 60 pct.

Van de bibliotheek der leerlingen werd door hen een ijverig gebruik gemaakt.

De leeraren der afdeeling B prijzen den ijver en de leerlust van een groot gedeelte van de leerlingen dezer afdeeling.

Onderwijs en Opvoeding.

In de laatste helft van Augustus werd door eene kommissie, bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 25 Junij 1872, n°. 19, daartoe benoemd, het eind-examen der hoogere burgerscholen van vijfjarigen cursus afgenomen van 5 leerlingen van het 5e studiejaar der afdeeling A.

Dit examen blijkt, volgens het verslag der kommissie, op de leden daarvan een gunstigen indruk te hebben gemaakt. Aan al de kandidaten werd het getuigschrift van voldoend afgelegd examen uitgereikt.

Deze leerlingen waren:

E. Constant, *J. C. Heijning*, *H. L. E. de Waal*, *R. P. O. D. Wijnmalen* en *J. P. O. Zwager*.

De uitslag van het gedeelte A van het ambtenaars-examen mag, voor zooveel de inrigting daarbij betrokken was, zeer bevredigend genoemd worden. In het geheel zijn van de 22 kandidaten 15 geslaagd. Van deze 15 waren 11 leerlingen of oud-leerlingen der inrigting.

Geslaagd zijn:

J. B. de Scheemaker, *H. Pereira*, *L. A. Arends*, leerlingen van het 5e studiejaar, cursus 1871/72;

J. R. Abegg, *R. A. Maurenbrecher*, *N. Simons*, *K. T. Roos*, *P. la Fontaine*, leerlingen van het 5e studiejaar, cursus 1872/73; *R. A. Kroesen*, *L. Bosch*, leerlingen voor enkele lessen, en *J. Hagen*, leerlingen van het 5e studiejaar, cursus 1870/71.

Niet geslaagd zijn 1 leerling van het 4e studiejaar en 1 leerling voor enkele lessen.

Op 1 Januarij 1873 was het gedeelte B van het groot ambtenaars-examen nog niet afgeloopen. Van hen die op dien datum reeds met goed gevolg examen hadden afgelegd, volgden de lessen van de afdeeling B der inrigting:

A. L. Th. Beretti, *C. M Verloop*, *J. Monod de Froideville*, *W. van der Pijl*, *G. A. Hogenraad*, *H. H. E. Th. Bosch*, *W. T. Hauber*, *G. Hogenraad*, *J. K. N. Drossaers* en *W. B. H. Weber*.

Brengt men den schitterenden afloop van het eind-examen bij de afdeeling Hoogere Burgerschool in verband met hetgeen boven over de overgangs-examens is medegedeeld en de evenvermelde uitkomsten van het examen A en B, dan bestaat weder zeer voldoende reden om tevreden te zijn met de resultaten van het onderwijs in den afgeloopen cursus.

Het Collegie van Curatoren brengt hulde en dank aan den directeur, de leeraren en opvoeders, voor de wijze, waarop zij hunne taak in dezen cursus weder volbragt hebben.

Bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en Mevrouw Loudon.

Op Woensdag 21 Februarij werd de inrigting vereerd door een officieel bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en Mevrouw *Loudon*.

Na een plegtstatige ontvangst in de directeurswoning door het Collegie van Curatoren, directeur, leeraren, opvoeders en administrateur der school, bezigtigden de hooge bezoekers met belangstelling de geheele inrigting, die blijkbaar op Zijne Excellentie en gevolg een gunstigen indruk maakte.

Beurs gevormd uit de gift van den 1sten Koning van Siam.

De voor het genot dezer beurs aangewezen leerling toont, volgens de rapporten van den directeur, zich die gunst geheel waardig.

Ter verzekering van eene voortdurende zekere rentekweeking, is het kapitaal van *f* 10.000 als eerste hypotheek op een soliede pand belegd geworden.

Huishouding en Financien.

Omtrent de eigenlijk gezegde huishouding valt niets bijzonders op te merken. Zij leverde den geheelen cursus niet de minste moeijelijkheid op. De voldoening der leerlingen was over 't algemeen goed. De leveranciers voldeden aan hunne verpligtingen.

In den loop van den cursus werden uit *Nederland* ontvangen de natuur- en scheikundige werktuigen, waarvan reeds in de beide vorige jaarverslagen sprake geweest is.

De verzamelingen der inrigting, die meer en meer in omvang toenemen, werden met de grootste zorgvuldigheid onderhouden. De verzameling voor het onderwijs in de dierkunde werd door aankoop en door geschenken zeer vermeerderd. Ook de bibliotheek onderging een groote uitbreiding. De catalogus der bibliotheek kwam gereed. Eveneens die der mineralogische en geologische verzameling.

In bewerking zijn die van het physisch en chemisch kabinet en van de verzameling van praeparaten voor het onderwijs in de dierkunde.

Door een aanbesteding van materieel, in Augustus 1872 gehouden, zal voorzien worden in de behoefte aan bergruimte voor de verschillende verzamelingen.

Voorts zijn voorstellen gedaan om op het erf der inrigting, ten behoeve van het onderwijs in de plantkunde, een botanischen tuin aan te leggen.

Gedurende den cursus 1871/72 waren de ontvangsten *f* 51,525 en de uitgaven *f* 161,428.59, zoodat de inrigting den lande kostte *f* 110,103.59 (behalve de kosten van het onderhoud der gebouwen.

Gebouwen.

De gebouwen der inrigting werden door het Departement van Openbare Werken behoorlijk onderhouden. De twee

houten beschotten, die tot afscheiding van schoollokalen dienden, werden door muren vervangen.

De drie localen, welke dienen tot het onderwijs in de scheikunde en natuurlijke historie, werden door binnendeuren met elkander verbonden.

Verscheidene andere plannen ter verbetering zijn nog in behandeling of wachten op uitvoering.

B. LAGER ONDERWIJS

VOOR

EUROPEANEN EN MET DEZEN GELIJKGESTELDEN.

§ 1. Organisatie.

Algemeene bijzonderheden.

In de organisatie en de bepalingen op het lager onderwijs kwam in het jaar 1872 geen verandering.

De bepaling der schooluren werd, overeenkomstig het verlangen der betrokkene plaatselijke schoolkommissien, met toepassing van alinea 2 van art. 8 van het reglement in Staatsblad 1868, n°. 82, gewijzigd voor de openbare lagere scholen te *Madioen*, *Ngawi*, *Kediri*, *Tjilatjap*, *Modjokerto*, *Sitoebondo*, *Neira*, *Timor* en *Pontianak*, alsmede voor de 4e school te *Soerabaija*, op welke scholen de lessen thans gegeven worden van 7 tot 9 uur en van half 10 tot 1 uur 's middags.

Het aantal bewaarscholen werd vermeerderd met twee, beiden te *Batavia*, welke ieder reeds een twintigtal leerlingen uit den fatsoenlijken stand tellen.

De in 1871 opgerigte bewaarschool van de geestelijke zusters te *Samarang* nam zoozeer toe, dat eene splitsing van die inrigting in twee afdeelingen noodig werd geacht. De eerste afdeeling voor kinderen van partikulieren telde

onder ultimo December 1872, 42 leerlingen; de tweede afdeeling, uitsluitend voor kinderen uit het R.-K. Weeshuis, 52 leerlingen.

Ofschoon deze bewaarschool niet is ingerigt overeenkomstig het systeem *Fröbel*, is zij toch zeer nuttig en bevordert het spreken van de Nederlandsche taal en de ontwikkeling van het kind.

Op eene bijzondere meisjesschool te *Pasoeroean* werden kinderen toegelaten van beneden de *zes* jaren oud, die spelende worden bezig gehouden.

Op het einde van 1872 bedroeg hun aantal *tien* en werd het onderwijs ingerigt volgens de methode van *Fröbel*.

Een gunstig verschijnsel mag het genoemd worden, dat sommige schoolcommissien en onderwijzers beginnen in te zien, dat de ontwikkeling van het kind zeer kan bevorderd worden door lezen.

Te *Toeban* en te *Djokdjokarta* zijn schoolbibliotheken opgerigt, waaruit door de hoofdonderwijzers aan de kinderen geschikte boekwerkjes ter lezing worden verstrekt.

Te *Soerakarta* werd de oprigting van eene dergelijke bibliotheek voorbereid. Het is te verwachten, dat nog andere plaatsen spoedig het voorbeeld zullen volgen.

Te *Modjokerto* kwam eene partikuliere teeken- en gymnastiekschool tot stand, welke aanvankelijk vrij goede uitkomsten opleverde.

De in 1871 te *Pasoeroean* opgerigte partikuliere teekenschool bleef in bevredigenden toestand verkeeren.

Daar de spelling van de Nederlandsche taal, volgens *de Vries* en *Te Winkel*, meer en meer in zwang is

gekomen, en de meeste in de laatste jaren uitgegeven leerboekjes volgens die spelling zijn ingerigt, werd het denkbeeld in overweging genomen om die spelling ook bij Gouvernements Lager Onderwijs in *Nederlandsch-Indie* uitsluitend in te voeren.

Aangezien spelling echter geene zaak is van Regering of gezag wenschte de Regering van bepaalde voorschriften zich te onthouden, doch de keuze der spelling aan de onderwijzers over te laten.

Bij circulaire van 16 Januarij 1872, no. 421, werd door den Direkteur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid aan de plaatselijke schoolcommissiën hiervan mededeeling gedaan, met verzoek om de hoofdonderwijzers aan te bevelen, bij het gebruik van de nieuwe spelling, met oordeel te werk te gaan, opdat verwarring of stoornis in het onderwijs worde vermeden.

De Normaalschool voor onderwijzers te *Batavia* zette van 2 Januarij tot 1 Augustus 1872 den cursus geregeld voort.

De heer Dr. *N. Hoorweg* werd op zijn verzoek eervol als leeraar ontslagen en vervangen door den heer *P. Inklaar*, leeraar in de Wiskunde aan het Gymnasium Willem III.

In 1872 onderwierpen zich acht leerlingen der school aan het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer.

Zes hunner verwierven de verlangde acte.

De resultaten der school waren dus niet ongunstig.

Om plaats te maken voor nieuwe élèves werden de geslaagde kandidaten en twee leerlingen, die voor verdere studie ongeschikt bleken te zijn, naar elders overgeplaatst,

zoodat slechts vijf van de leerlingen van dezen cursus overbleven.

Daar eene herhaling van het geleerde voor deze niet overbodig werd geacht, werd op voorstel van het bestuur, de loopende cursus afgebroken en op den 1sten November een nieuwe cursus geopend met 21 leerlingen, van welke één derde gedeelte partikuliere en de overigen gouvernements onderwijzers waren.

De ijver der leerlingen wordt geroemd.

Van de vergunning om de normaallessen bij te wonen, zonder daaraan een werkdadig aandeel te nemen, werd nagenoeg geen gebruik gemaakt.

De Inspecteurs in de 2de en 3de afdeeling bevonden zich in het laatst der maand Augustus 1872 te *Batavia* tot het bijwonen der jaarlijksche conferentiën, ter bespreking van de belangen van het onderwijs en daardoor in de gelegenheid om bij het afnemen der acte-examens van de onderwijzers, welke in de laatste dagen van die maand aanvingen, tegenwoordig te zijn, hetwelk de eenparigheid in de wijze van afneming der onderwijzers-examens op andere plaatsen zeer bevorderen zal.

De voornaamste onderwerpen, welke in de zamenkomsten der inspecteurs onderling en van dezen met den direkteur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid in behandeling kwamen, waren:

Het oprigten van schoolbibliotheken.

Eene wijziging in de zamenstelling der plaatselijke schoolcommissiën.

Eene betere regeling van de huishuur-indemniteit en van de tractementsverhoogingen der onderwijzers.

Het brengen van wijzigingen in het reglement van orde, tucht en beheer der openbare lagere scholen (Staatsblad 1868, no. 82).

Eene algemeene regeling van het Gouvernements teekenonderwijs.

Herziening der regelen voor het bouwen van schoollokalen.

Verder werd een leerplan ontworpen, dat in de openbare lagere scholen zou worden ingevoerd, na de vaststelling van het gewijzigd reglement van orde, tucht en beheer.

§ II. Toezigt op het Lager Onderwijs.

In overeenstemming met het bepaalde bij het Staatsblad van 1871, no. 224, werden de lagere scholen buiten de drie hoofdplaatsen van *Java* in 1872 eenmaal en die op deze hoofdplaatsen onderscheidene malen door de Inspecteurs bezocht.

De belangen van het onderwijs werden door de Inspecteurs met de plaatselijke schoolcommissien en hoofdonderwijzers besproken; waardoor de naauwgezette opvolging van de vigerende bepalingen en de gang van het onderwijs bevorderd werden.

Even als in vorige jaren werd, na elk bezoek, door de Inspecteurs rapport uitgebragt omtrent den toestand van het onderwijs aan de door hen bezochte scholen.

Sommige schoolcommissien gaven blijken van belangstelling voor de haar opgedragene taak, o. a. door herhaalde

bezoeken aan de scholen te brengen en het geregeld houden van vergaderingen ter bespreking van schoolzaken.

Sommige anderen behandelden de zaken daarentegen met minder ijver, dan verwacht mogt worden.

De voortdurende mutatien onder de ingezetenen van *Nederlandsch-Indië* waren weder oorzaak van vele veranderingen in de zamenstelling der plaatselijke schoolcommissien.

§ III. Acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.

In 1872 werd de gelegenheid tot het afleggen van het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid voor school- en huisonderwijs, twee malen opengesteld te *Batavia*, *Samarang*, *Soerakarta* en *Soerabaija*, en éénS te *Makasser* (*Celebes en onderhoorigheden*), *Amboina* en *Padang* (*Sumatra's Westkust*).

Voor de examens te *Padang* hadden zich geene kandidaten aangemeld.

De volgende tabel LA. A wijst de uitkomsten der op de andere plaatsen gehouden examens aan.

Hieruit blijkt, dat in 1872 aan 16 personen de verlangde acte werd verleend, terwijl 21 personen niet slaagden.

In het jaar 1871 bekwamen 21 personen de acte en werden 14 afgewezen.

Het getal der met goed gevolg geëxamineerden bedroeg derhalve 5 minder, dat der niet geslaagden 7 meer dan in 1871.

Twee personen hebben zich in 1872 gedurende het examen voor den hoofdonderwijzersrang teruggetrokken.

De gunstiger uitslag van de in 1872 te *Batavia* afgenomen examens ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer, in vergelijking met die van vorige jaren, was hoofdzakelijk te danken aan het onderwijs op de Normaalschool, waardoor aan de eigen studie eene betere en meer vaste leiding werd gegeven en de kandidaten, bij meer vaardigheid om zich juist uit te drukken, een helderder en ruimer inzigt in de leervakken hadden verkregen.

La. A.

SOORT DER ACTEN VAN BEKWAAMHEID.	Batavia.		Samarang.		Soerabaija.		Soerakarta.		Djokdjokarta		Padang.		Makassar.		Amboina.		Totaal.	
	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.
I. Hoofdonderwijzers.	6	3	1	»	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»	1	7	7
II. Hoofdonderwijzeressen	»	1	»	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	1
III. Hulponderwijzers	1	3	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	1	9
IV. Hulponderwijzeressen	2	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	3
V. Huisonderwijzers. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
VI. Huisonderwijzeressen. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
VII. Onderwijzers in de Fransche taal	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Engelsche taal	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»
Hoogduitsche taal.	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»
Wiskunde	»	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1
Landbouwkunde	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»
Gymnastiek	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
het teekenen	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»
VIII. Onderwijzeressen in de Fransche taal	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»
Engelsche taal.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Hoogduitsche taal.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
het teekenen	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Rekenen	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Handwerken voor meisjes.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Totaal voor 1872.	14	11	1	5	1	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»	2	16	21
» » 1871.	10	5	1	4	4	2	3	»	3	3	»	»	»	»	»	»	21	14
Vermeerdering	4	6	»	1	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	»	2	»	7
Vermindering	»	»	»	»	3	2	3	»	3	3	»	»	»	»	»	»	5	»

§ IV. Getal en aard der Scholen.

In de volgende tabel La. B wordt het getal scholen op het einde van het jaar 1872 aangewezen, in vergelijk met het aantal onder ultimo 1871.

Uit dezen staat blijkt, dat het getal openbare scholen voor gewoon lager onderwijs met *twee* is toegenomen, namelijk met die te *Sitoebondo* (residentie *Bezoeki*) en die te *Indramajoe* (residentie *Cheribon*), welke respektivelijk in *Junij* en *September* werden geopend.

Aan de magtiging der Regering om te *Klatten* (*Soerakarta*) en te *Bima* (*Celebes en onderhoorigheden*) scholen voor openbaar lager onderwijs op te rigten, kon, hoofdzakelijk wegens gebrek aan personeel, nog geen gevolg worden gegeven.

Om dezelfde reden kon ook de openbare lagere school te *Bojolali* (*Soerakarta*), tot de oprigting waarvan magtiging werd verleend bij het Gouvernements besluit, dd. 29 Oktober 1872, nog niet worden geopend.

De Gouvernements teekenscholen te *Batavia*, *Samarang* en *Soerabaija* zijn niet onder de openbare inrigtingen opgenomen, omdat de onderwijzers daarvan niet tot de gewone openbare onderwijzers behooren en de leerlingen dezelfde zijn als op de lagere scholen.

Het teekenonderwijs bleef vrij gunstige resultaten opleveren.

Met dat onderwijs aan de openbare lagere scholen te *Soerabaija*, hetwelk slechts als proef wordt gegeven, werd nog één jaar op denzelfden voet voortgegaan.

Door den Direkteur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid

werden eenige wijzigingen gebragt in de bepaling der uren, waarop het teekenonderwijs aan de openbare lagere scholen te *Samarang* werd gegeven, de leerlingen in afdeelingen verdeeld en het aantal vastgesteld, dat aanspraak op gratis onderwijs kan maken.

Het totaalcijfer der niet gesubsidieerde bijzondere scholen bedroeg onder ultimo December 1872, 33 tegen 40 op het einde van 1871 en verminderde dus met 7.

In den loop van het verslagjaar werden namelijk wegens vertrek, zoowel van de betrokken hoofdonderwijzers of hoofdonderwijzeressen, als van leerlingen, de navolgende bijzondere inrigtingen van onderwijs opgeheven, als:

In de 1ste inspectie-afdeeling:

de bijzondere school te *Tenger-agoong* (residentie *Krawang*);

te *Batavia*, de Armenische school en de scholen van mevrouw *Teffer* en Mevrouw *Vanger*.

De school van mevrouw *Taats* te *Batavia*, welke eerst op ultimo December 1872 werd gesloten, is nog op den staat opgenomen.

In de 2de inspectie-afdeeling:

te *Samarang*, de scholen van mevrouw *Jacobsz*, geboren *de Calonne*, en van mejufvrouw *Toevater;*

te *Salatiga* (residentie *Samarang*), de school van mevrouw de weduwe *Mispelblom Beijer;*

te *Ambarawa* (residentie *Samarang*), de school van mevrouw *W. S. du Pré*, geboren *Lixraven;*

te *Pekalongan*, de school van Mejufvrouw *van Geuns*, en

te *Rembang*, de school van mevrouw de weduwe *A. Catenius*.

In de 3de inspectie-afdeeling:

te *Soerabaija*, de school van mevrouw *A. C. van den Ghein*, geboren *Wintersteijn*, en

te *Probolinggo*, de school van den heer *M. Valk, Lzn.*

Daarentegen werden *vijf* bijzondere inrigtingen van onderwijs geopend, als:

te *Samarang*, eene meisjesschool door mejufvrouw *C. A. van der Noorda;*

te *Soerabaija*, eene meisjesschool door eene kommissie, bestaande uit de heeren *A. H. Ch. van Leeuwen, P. Vader* en *A. Haga*, aan het hoofd waarvan mejufvrouw *W. J. Huijgens* werd geplaatst, die aan deze inrigting een instituut van opvoeding en onderwijs voor jonge jufvrouwen heeft verbonden.

Voorts te *Soerabaija* twee bijzondere scholen, waarvan een door mejufvrouw *A. J. de Jager* en de andere door mejufvrouw *C. C. van Geuns* wordt bestuurd, en

te *Pasoeroean* eene school, aan het hoofd waarvan mevrouw *A. M. Terwen*, geboren *Beijnders*, staat.

Op deze scholen wordt onderwijs gegeven in de vakken van het gewoon lager onderwijs.

Op enkelen strekt zich het onderwijs evenwel uit tot de vakken van meer uitgebreid lager onderwijs.

Op de tabel La. B zijn niet opgenomen de bijzondere namiddagsschool van den heer *L. C. Polderman*, te *Samarang*, en de gymnastiekschool, opgerigt door de Maatschappij *»Tot Nut van het Algemeen"* daar ter plaatse.

De eerste school werd onder ultimo December bezocht

door 35 kinderen, die allen leerlingen van de openbare scholen zijn, terwijl het onderwijs door drie openbare onderwijzers gegeven werd.

Onder ultimo December 1872 telde de laatstgenoemde school 60 leerlingen.

Voor eene plaats als *Samarang* mag dit aantal gering genoemd worden, en tot bewijs strekken, dat het gymnastiekonderwijs nog niet op voldoenden prijs wordt gesteld.

Ook komen op den staat niet voor de teekenschool van den heer *von Juncker von Bigatto* te *Pasoeroean* en de teeken- en gymnastiekschool van den hoofdonderwijzer aan de openbare lagere school te *Modjokerto* (*Soerabaija*) *J. Valk.*

De eerste school telde in 1872 slechts 13 leerlingen tegen 21 in 1871 of 8 leerlingen minder.

Deze vermindering is hoofdzakelijk een gevolg van vertrek van eenige leerlingen.

De teekenschool van den heer *Valk* werd in 1872 bezocht door 16 leerlingen, waarvan er 9 het onderwijs en de teekenbehoeften geheel gratis ontvingen.

De gymnastiekschool telde 18 leerlingen, waaronder 14 jongens, 4 meisjes. Van deze waren 12 gratis leerlingen.

La. B.

GETAL EN AARD *der scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December* 1872.

GEWESTEN.	*Openbare scholen.*			*Gesubsidieerde bijzondere scholen.*			*Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.*			TOTAAL.		
	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lageronderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs	Meer uitgebreid lageronderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lageronderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lageronderwijs.	Totaal.
Bantam	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Batavia	7	»	7	»	»	»	4	9	13	11	9	20
Krawang	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Preanger-Regentschappen	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Cheribon	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Tagal	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Pekalongan	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Samarang	5	»	5	»	»	»	2	5	7	7	5	12
Japara	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Rembang	2	»	2	»	»	»	»	1	1	2	1	3
Soerabaija	7	»	7	»	»	»	1	6	7	8	6	14
Pasoeroean	2	»	2	»	»	»	»	2	2	2	2	4
Probolinggo	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Bezoeki	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Banjoewangi	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Banjoemas	3	»	3	»	»	»	»	»	»	3	»	3
Bagelen	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Kadoe	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Djokdjokarta	2	»	2	»	»	»	»	1	1	2	1	3
Soerakarta	2	»	2	»	»	»	»	1	1	2	1	3
Madioen	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Kediri	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Madura	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Sumatra's Westkust	4	»	4	»	»	»	»	1	1	4	1	5
Benkoelen	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Palembang	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Lampongsche Districten	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Banka	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Riouw	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Wester-Afdeeling van Borneo	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Celebes en onderhoorigheden	4	»	4	1	»	1	»	»	»	5	»	5
Menado	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Amboina	2	»	2	»	»	»	»	»	»	2	»	2
Ternate	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Timor	1	»	1	»	»	»	»	»	»	1	»	1
TOTAAL.	71	»	71	1	»	1	7	26	33	79	26	105
In 1871	69	»	69	1	»	1	9	31	40	79	31	110
Vermeerdering	2	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Vermindering	»	»	»	»	»	»	2	5	7	»	5	5

§ V. Omvang en toestand van het Onderwijs.

Hetgeen in vorige verslagen omtrent het lager onderwijs in het algemeen is gezegd, drukt ook den toestand uit van dat onderwijs gedurende het jaar 1872.

Reeds meermalen is er op gewezen, dat de bezwaren, waarmede het openbaar lager onderwijs in *Indië* te kampen heeft slechts langzaam kunnen worden weggenomen, en dat derhalve ook slechts langzame vooruitgang kan worden verwacht.

School en huis werken nog te weinig zamen, om tot eene harmonische ontwikkeling van het kind te komen, dan dat men binnen het tijdsverloop van een jaar zich over een eenigzins beteekenenden vooruitgang zou kunnen verheugen.

Een merkbare verbetering in het onderwijs wordt verwacht van de invoering van het leerplan, waarvan reeds in § 1 is gesproken.

Dat leerplan, hetwelk door den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid, in overeenstemming met de inspecteurs en de meest ervaren onderwijzers zou worden vastgesteld, zal geenszins aan de zelfstandigheid der onderwijzers te kort doen; het zal alleen de leerstof voor de verschillende klassen en afdeelingen bepalen, niet de wijze, waarop die leerstof zal worden verwerkt.

Het zal verhinderen wat nog maar al te dikwijls geschiedt, dat hier het eene en elders het andere vak als bijvak beschouwd en behandeld wordt; het zal te weeg brengen, dat zoowel de onderwijzers als de leerlingen, bij

verplaatsing, zich dadelijk op het nieuwe terrein te huis gevoelen, en dat zoodoende, de zeer schadelijke invloed der mutatien grootendeels wordt weggenomen.

Door het meerendeel der onderwijzers wordt overigens aan het onderwijs eene ontwikkelende en vormende strekking gegeven.

Het machinale treedt meer en meer op den achtergrond, om plaats te maken voor zelfbewuste werkzaamheid.

In het jaar 1872 kon nog niet op alle scholen onderwijs gegeven worden in al de vakken van het gewoon lager onderwijs.

Op sommige scholen moest het onderwijs beperkt blijven tot lezen, schrijven, rekenen, vormleer en Nederlandsche taal. De overige vakken werden daar slechts in zooverre behandeld, als zulks kon geschieden in verband met het begrip van Nederlandsche woorden en uitdrukkingen.

Aan de openbare eerste lagere scholen werd nog onderwijs gegeven in de beginselen van de Fransche taal.

In de 2de afdeeling ondervond het onderwijs nog een groot beletsel door veelvuldige absentien der leerlingen.

Het schoolverzuim was, zooals ook in vroegere jaren, daar grooter dan in de 1ste en 3de afdeeling.

Op de bijzondere lagere scholen werd, met uitzondering van de landbouwkunde, onderrigt gegeven in al de vakken van het lager en meer uitgebreid lager onderwijs.

Op de scholen voor jongens, in de 1ste inspectie-afdeeling, voldeed het onderwijs bij voortduring; de leerlingen genieten eene degelijke opleiding voor het middelbaar onderwijs.

In het onderwijs op de bijzondere meisjesscholen was vooruitgang te bespeuren.

Vooral onderscheidde zich eene dezer inrigtingen door het streven om grondig onderwijs te verschaffen ook in andere vakken dan de levende talen.

In de 2de afdeeling stond op de meeste bijzondere scholen het onderwijs in vormleer, natuurkennis en zingen nog op den achtergrond. Dat in geschiedenis en aardrijkskunde was meestal nog te werktuigelijk.

Met uitzondering van enkelen gaven de onderwijzers en onderwijzeressen zich echter moeite om tot een beteren toestand te geraken.

Ook op sommige bijzondere lagere scholen in de 3de afdeeling gaf het onderwijs niet die resultaten, welke men zou wenschen.

Omtrent den toestand van het onderwijs der verschillende leervakken op de lagere scholen in het algemeen wordt het volgende medegedeeld.

Lezen.

De vorderingen, die in dit leervak op de verschillende scholen gemaakt werden, liepen zeer uiteen.

Op de meeste scholen was hierin merkbare vooruitgang te bespeuren, door dat aan het onderwijs in het lezen meer algemeen eene betere rigting werd gegeven.

Toon en uitspraak lieten evenwel bij vele leerlingen nog te wenschen over.

Schrijven.

De tijd dien andere leervakken eischten, liet niet zelden weinig gelegenheid over voor een behoorlijk onderrigt in het schrijven.

De vorderingen in dit leervak waren echter over het algemeen bevredigend.

Op eenige scholen schreven de meeste leerlingen der hoogste klasse zelfs eene fraaije hand.

Rekenen.

Op de meeste scholen werd dit leervak in een ontwikkelenden geest behandeld.

Beredeneerde oplossing van de opgegeven vraagstukken werd steeds van den leerling verlangd.

Het rekenen uit het hoofd werd vlijtig beoefend.

De benamingen van maten en gewigten, volgens het metriek stelsel, vonden reeds voldoende een weg tot de lagere school.

De vorderingen in dit belangrijk leervak waren merkbaar.

Vormleer.

Op die scholen, waar het onderwijs in vormleer met voordeel werd gegeven, en eene geregelde opeenvolging der verschillende oefeningen werd in acht genomen, hielden de leerlingen zich er met ingenomenheid mede bezig.

Voor de ontwikkeling van hun verstand gaf het gunstige resultaten.

Dit leervak werd op sommige bijzondere scholen nog te veel in het afgetrokkene behandeld.

Nederlandsche taal.

Nog altijd bleef het onderwijs in dit hoogst belangrijk leervak groote moeijelijkheden ondervinden.

Door de meeste onderwijzers en sommige onderwijzeressen werd dit vak in het afgeloopen jaar, met veel belangstelling behandeld.

Hoewel verbetering viel op te merken, werden de spreekoefeningen nog niet altijd op de regte wijze geleid.

Van dictaten, redekundig ontleding en verbetering van opstellen, hoofdzakelijk met Indische fouten, werd op vele scholen een nuttig gebruik gemaakt.

Over het algemeen waren de resultaten van het onderwijs in dit leervak gunstiger.

Aardrijkskunde.

Meer dan vroeger werd bij dit onderwijs uitgegaan van de school en de plaats van inwoning, en bleven de goede vruchten van dezen leergang ook niet uit.

De natuurkundige aardrijksbeschrijving ging hiermede hand aan hand, zoodat het onderwijs zich niet enkel bepaalde tot eene dorre opnoeming van namen.

Het onderwijs in de wiskundige aardrijksbeschrijving werd op eenige scholen met goed gevolg gegeven.

Geschiedenis.

De Nederlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis

werden op de meeste scholen in hoofdtrekken behandeld.

Het onderwijs bepaalde zich veelal tot het lezen van eenig werkje over dit onderwerp en tot het goed begrip van het gelezene.

De vorderingen in dit leervak kunnen niet belangrijk genoemd worden.

Kennis der natuur.

Wegens den grooten omvang van dit leervak, moet het onderwijs zich tot het meest elementaire bepalen. Op eenige scholen werden de algemeene eigenschappen der ligchamen behandeld en de voornaamste verschijnselen in de natuur zoo eenvoudig mogelijk verklaard.

Hoe meer dit onderwijs aanschouwelijk gemaakt en het medegedeelde door proeven opgehelderd konde worden, des te meer boeide het den leerling en werd het beter begrepen en onthouden.

Zingen.

Het practisch zangonderwijs ging veelal gepaard met het aanbrengen van eenige algemeene theoretische kennis.

Op eenige scholen waren in het praktisch gedeelte goede vorderingen gemaakt.

Beginselen der kennis van de levende talen.

Op de openbare eerste lagere scholen bepaalde dit onderwijs zich tot de kennis der beginselen van de Fransche taal, terwijl op sommige bijzondere inrigtingen dit leervak zich uitstrekte tot het Engelsch en Hoogduitsch.

In dit leervak was eenige vooruitgang te bespeuren.

Beginselen der Wiskunde.

In dit leervak werd alleen onderrigt gegeven op de school, opgerigt door de Vrijmetselaarsloge te *Samarang*.

De meeste leerlingen van die school behoeven nog te veel onderwijs in andere leervakken, om nog bovendien in de wiskunde spoedig vorderingen te kunnen maken.

Teekenen.

Dit onderwijs werd op slechts weinige scholen gegeven.

Het bepaalde zich ook nu weder hoofdzakelijk tot het hand- en regtlijnig teekenen naar voorbeelden.

Op de bijzondere meisjesschool der Geestelijke Zusters te *Soerabaija* werd het teekenen naar de natuur met goed gevolg onderwezen.

Over het algemeen kunnen de resultaten van het teekenonderwijs bevredigend genoemd worden.

Gymnastiek.

Dit leervak wekte nog te weinig de belangstelling op van ouders of voogden.

De vrij goed ingerigte gymnastiekschool te *Samarang* werd steeds slecht bezocht.

De hoofdonderwijzers aan de openbare lagere scholen te *Patti* (residentie *Japara*) en *Modjokerto* (residentie *Soerabaija*) gaven, buiten de gewone schooluren, met goed gevolg gymnastiek-onderwijs aan eenige jongens en meisjes.

Handwerken voor meisjes.

Deskundigen zijn van oordeel, dat de vorderingen voldoende kunnen genoemd worden.

In de beide weeshuizen te *Samarang* wordt veel werk gemaakt van het onderwijs in nuttige handwerken.

§ VI. Onderwijzend personeel.

Even als het vorige jaar kan van den ijver en het gedrag der meeste onderwijzers en onderwijzeressen een gunstig getuigenis worden afgelegd.

Een der hoofdonderwijzers moest echter, wegens minder goed gedrag, overgeplaatst worden in eene ondergeschikte betrekking.

De vergaderingen van de »*Onderwijzers-vereeniging Soerabaija*," welker oprigting in het vorige jaarverslag is medegedeeld, hadden vrij geregeld plaats.

De vele mutatien onder de Gouvernements onderwijzers te *Soerabaija* bleven niet zonder invloed op deze vereeniging.

In het begin des jaars telde het gezelschap 12 leden.

Zes leden namen hun ontslag wegens vertrek; terwijl acht nieuwe leden tot de vereeniging toetraden, zoodat de vereeniging op het einde van 1872 uit veertien leden bestond.

Bepaalde zich tot dusverre haar werkkring tot de bespreking van de moeijelijkheden, die bij het onderwijs worden ondervonden, het voornemen bestaat om daaraan eenige meerdere uitbreiding te geven, door gedachtenwisseling over pas in het licht verschenen lees-, leer- en

handboeken, in betrekking tot de lagere school in *Nederlandsch-Indië*.

Door de openbare en bijzondere onderwijzers te *Samarang* werd den 5den Junij 1872 een onderwijzers-gezelschap opgerigt, dat ten doel heeft:

a. Eenheid in het onderwijs ter plaatse te bevorderen;

b. Elkander in het belang van die eenheid voor te lichten;

c. Het bespreken van het onderwijs en de opvoeding in het algemeen en daarvoor werkzaam te zijn.

Dat gezelschap kenmerkt zich tot dusverre door belangstelling voor de zaken, welke het wenscht te behartigen.

Hier en daar begint men ook te ontwaren, dat de onderwijzer, door zich van tijdschriften en weekbladen over opvoeding en onderwijs te voorzien, zijne kennis over hetgeen daaromtrent elders besproken wordt, tracht te vermeerderen.

Te *Samarang* hebben de onderwijzers daarvoor een leesgezelschap.

De hierachter volgende tabel LA. C wijst het onderwijzend personeel aan, hetwelk onder ultimo December 1872 bij de lagere scholen werkzaam was, in vergelijk met dat op ultimo 1871 aanwezig.

Daaruit blijkt, dat onder ultimo 1872 aan de openbare lagere scholen geplaatst waren 70 hoofdonderwijzers, 102 hulponderwijzers en 10 kweekelingen.

Voor den hoofdonderwijzer aan de openbare lagere school te *Poerbolingo* (residentie *Banjoemas*), wien wegens ziekte een tweejarig verlof naar *Nederland* werd verleend, was onder ultimo 1872 nog geen vervanger aangewezen.

Aan de bijzondere lagere scholen waren werkzaam 10 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers, 21 hulponderwijzers en 2 mannelijke kweekelingen, 23 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen, 30 hulponderwijzeressen en 6 vrouwelijke kweekelingen.

Onder ultimo December 1872 waren meer dan onder ultimo December 1871,

Bij het openbaar onderwijs:

1 hoofdonderwijzer en 18 hulponderwijzers;

Bij het bijzonder onderwijs:

2 hulponderwijzers en 6 hulponderwijzeressen;

en *minder*,

Bij het openbaar onderwijs:

3 kweekelingen;

Bij het bijzonder onderwijs:

3 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers;

3 hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen, en

1 vrouwelijke kweekeling.

De in 1871 aan eene der openbare lagere scholen te *Batavia* aangesteld vrouwelijke kweekeling werd op haar verzoek eervol als zoodanig ontslagen.

In het begin van 1872 werd aan de openbare lagere school te *Telok-Betong* (residentie *Lampongsche distrikten*) eene vrouwelijke kweekeling benoemd, die echter in den loop van dat jaar, wegens vertrek, als zoodanig eervol werd ontslagen.

Deze kweekelingen konden niet door andere meisjes worden vervangen.

Blijkens den hierachter gevoegden nominatieven staat LA. D bedroeg het getal gouvernements onderwijzers — actief dienende, met verlof afwezig of op wachtgeld gesteld — onder ultimo December 1872, 192.

Daarvan waren:

19 van de eerste klasse,

77 » » tweede » en

97 » » derde ».

De mutatien, welke onder het onderwijzend personeel der openbare lagere scholen, gedurende het jaar 1872 hebben plaats gehad, worden vermeld op den volgenden staat LA. E.

Daaruit blijkt, dat 2 onderwijzers overleden zijn; 2 op verzoek eervol werden ontslagen; 1 eervol ontslagen; 1 in eene andere betrekking overging, terwijl aan 8 onderwijzers, wegens ziekte, een tweejarig verlof naar *Nederland* werd verleend.

7 onderwijzers werden, na terugkeer van verlof, bij het lager onderwijs herplaatst.

21 onderwijzers traden in dienst bij het openbaar lager onderwijs, waarvan 15 uit *Nederland* herwaarts gezonden ter beschikking der Indische Regering.

Van de kweekelingen werden er 4 op verzoek eervol ontslagen; 1 kweekeling werd, na afgelegd examen, benoemd tot hulponderwijzer; 1 kweekeling ging in eene andere betrekking over, terwijl 3 personen als kweekeling in dienst traden.

La. C.

ONDERWIJZEND PERSONEEL bij de lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1872.

GEWESTEN.	Bij de openbare lagere scholen (aantal).			Bij de niet gesubsidieerde bijzondere scholen (aantal).						Bij alle lagere scholen te zamen (aantal).						Aanmerkingen.
	Hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannen).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannen).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen (vrouwen).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannen).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen (vrouwen).	
Bantam	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
Batavia	7	20	5	4	12	1	7	21	5	11	32	4	7	21	5	
Preanger-Regentschappen	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
Krawang	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	
Cheribon	2	2	»	»	»	»	»	»	»	2	2	»	»	»	»	
Tagal	1	2	»	»	»	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	
Pekalongan	1	2	»	»	»	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	
Samarang	5	11	2	4	6	1	4	2	1	9	17	3	4	2	1	
Japara	2	1	»	»	»	»	»	»	»	2	1	»	»	»	»	
Rembang	2	1	»	»	»	»	1	»	»	2	1	»	1	»	»	
Soerabaija	7	12	1	1	3	»	6	3	»	8	15	1	6	3	»	
Pasoeroean	2	3	»	»	»	»	2	»	»	2	3	»	2	»	»	
Probolinggo	1	2	»	»	»	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	
Bezoeki	2	1	»	»	»	»	»	»	»	2	1	»	»	»	»	
Banjoewangi	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
Kediri	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
Madioen	2	2	»	»	»	»	»	»	»	2	2	»	»	»	»	
Soerakarta	2	3	»	»	»	»	1	1	»	2	3	»	1	1	»	
Djokdjokarta	2	4	»	»	»	»	1	1	»	2	4	»	1	1	»	
Kadoe	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
Bagelen	2	2	»	»	»	»	»	»	»	2	2	»	»	»	»	
Banjoemas	(*)2	3	»	»	»	»	»	»	»	2	3	»	»	»	»	
Madura	2	1	»	»	»	»	»	»	»	2	1	»	»	»	»	
Sumatra's Westkust	4	6	2	»	»	»	1	»	»	4	6	2	1	»	»	
Benkoelen	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	
Palembang	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
Lampongsche Districten	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	
Rioauw	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	
Banka	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	
Westerafdeeling van Borneo	1	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	
Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo	1	2	»	»	»	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	
Celebes en onderhoorigheden	4	4	»	1	»	»	»	»	»	5	4	»	»	»	»	
Menado	1	2	»	»	»	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	
Ternate	1	2	»	»	»	»	»	»	»	1	2	»	»	»	»	
Amboina	2	5	2	»	»	»	»	»	»	2	5	2	»	»	»	
Timor	1	1	»	»	»	»	»	»	»	1	1	»	»	»	»	
TOTAAL	70	102	10	10	21	2	25	30	6	80	123	12	25	30	6	
In 1871	69	84	13	15	19	2	26	24	7	82	103	15	26	24	7	
Vermeerdering	1	18	»	»	2	»	»	6	»	»	20	»	»	6	»	
Vermindering	»	»	3	5	»	»	3	»	1	2	»	3	3	»	1	

(*) De betrekking van hoofdonderwijzer aan de openbare lagere school te Poerbolingo was onder ultimo December 1872 vacant.

La. D.

NOMINATIEVE STAAT

DER

op ultimo December 1872 *in dienst zijnde inspecteurs, onderwijzers en kweekelingen.*

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
		Inspecteurs.	
1	*J. Kunst.*	Inspecteur in de 1ste afdeeling.	7 Julij 1868
2	*J. M. Rosskopf.*	» » » 2de »	6 Nov. 1871
3	*H. Veuger Kuiper.*	» » » 3de »	idem.
		Onderwijzers 1ste klasse.	
1	*B. Andeweg.*	Met verlof in Nederland.	
2	*R. Sleeswijk Veenstra.*	» » » »	
3	*P. R. Marcks.*	Hoofdonderw. 2e school Samarang	26 Aug. 1868
4	*A. G. van Velthuijsen.*	» 1e » Batavia.	18 Maart 1871
5	*C. F. Sloot.*	Met verlof in Nederland.	
6	*J. Schoonderbeek.*	Hoofdonderw. 3e school Batavia.	10 Aug. 1871
7	*W. Meijer.*	» 3e » Samarang.	26 » 1868
8	*W. Beerekamp.*	Met verlof in Nederland.	
9	*A. de Bruin.*	» » » »	
10	*J. J. de Weijer.*	Hoofdonderw. 2e school Batavia.	10 » 1871
11	*J. A. Immink.*	Met verlof in Nederland.	
12	*J. A. P. de Visser.*	» » » »	
13	*J. C. Tamson.*	Hoofdonderw. school Ambon.	12 Oct. 1870
14	*O. E. Hansen.*	» 1e school Soerabaja.	30 Aug. 1871
15	*H. Schoemaker.*	» 3e » »	10 » 1871
16	*L. C. Polderman.*	» 1e » Samarang.	25 Jan. 1872
17	*N. Pol.*	» 1e » Padang.	» » »
18	*W. van der Lee.*	» 1e » Soerakarta	17 Febr. 1872
19	*H. C. A. Cornelius.*	» 2e » Soerabaja.	20 Junij 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
		Onderwijzers 2de klasse.	
1	*L. van den Bor Sr.*	Op wachtgeld.	
2	*J. L. Bloemhard.*	Hoofdonderw. 1e school Makasser.	17 Febr. 1872
3	*P. C. van Ghert.*	1e hulponderw. 2e sch. Samarang.	8 Julij 1872
4	*J. E. v. d. Wijk.*	Met verlof in Nederland.	
5	*G. ter Marsch.*	» » » »	
6	*D. S. de Jong.*	Hoofdonderw. sch. Poerworedjo.	2 Nov. 1870
7	*J. A. Vermeulen.*	» 2e » Djokdjokarta.	28 Junij 1872
8	*H. T. Camauer.*	Met verlof in Nederland.	
9	*L. E. Boijer.*	Hoofdonderw. sch. Toeban.	28 April 1872
10	*H. Plantema.*	» » Indramaijoe.	7 Sept. 1872
11	*C. F. Julius.*	» » Sitoebondo.	17 April 1872
12	*N. Laseur.*	» » Pamakasan.	19 Sept. 1872
13	*F. L. H. Goossens.*	» » Bandong.	18 Mei 1870
14	*G. H. B. Hofman.*	» » Menado.	31 Aug. 1868
15	*H. P. Julsing.*	» » Serang.	14 Junij 1869
16	*J. A. Broos.*	» » Pekalongan.	12 Oct. 1870
17	*J. A. Bakhoven.*	» 3e sch. Batavia.	31 Aug. 1868
18	*A. F. Hillebrand.*	Met verlof in Nederland.	
19	*J. F. Winterberg.*	Hoofdonderw. sch. Bonthain.	10 Aug. 1871
20	*J. de Quant.*	» » Salatiga.	24 Junij 1869
21	*G. du Pré.*	» » Ambarawa.	27 Sept. 1868
22	*H Spönhoff.*	» » Fort de Kock.	11 Febr. 1871
23	*J. W. van Leeuwen.*	» » Buitenzorg.	31 Aug. 1868
24	*H. Timmer.*	1e hulponderw. 3e sch. Soerabaja.	12 Oct. 1872
25	*L. H. van Dingstee.*	» » » » Batavia.	17 Julij 1872
26	*H. L. Berckenhoff.*	Hoofdonderw. sch. Ngawi.	19 Sept. 1872
27	*A. M. v. Schaik.*	» » Tagal.	31 Aug. 1868
28	*W. H. Heijtman.*	Met verlof in Nederland.	
29	*D. Feikema.*	Hoofdonderw. sch. Magelang	25 Julij 1871
30	*E. Asbeck Brusse.*	» » Palembang.	31 Aug. 1868
31	*W. A. G. Bakker.*	» » Grissee.	11 Febr. 1871
32	*M. A. Terwen.*	» » Pasoeroean.	25 Jan. 1872
33	*R. Burg.*	» 3e sch. Soerabaja.	1 Mei 1869
34	*A. den Hamer.*	» sch. Pontianak.	18 » 1870

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
55	*J. A. Olt.*	Hoofdonderw. sch. Kediri.	30 Maart 1871
56	*L. H. Kramer.*	» » Rembang.	22 Junij 1869
57	*J. L. Reyenhardt.*	» » Mr. Cornelis.	11 Febr. 1871
58	*R. Metelerkamp.*	» » Patti.	29 Julij 1870
59	*A. J. Gouka.*	» 4e » Batavia.	10 Sept. 1870
60	*H. R. A. Vechtmans.*	» » Rioauw.	5 Febr. 1870
61	*M. Valk Lzn.*	» » Wonosobo.	3 Julij 1872
62	*H. J. Zuiderhoek.*	» » Tjilatjap.	17 Mei 1870
63	*N. Stark.*	» » Sumanap.	8 Nov. 1872
64	*D. Westhoff.*	» » Bezoeki.	18 Mei 1870
65	*D. M. Kruseman.*	» » Neira (Banda).	28 April 1872
66	*F. B. Nunnink.*	» 2e » Soerakarta.	15 Aug. 1869
67	*G. Koldewijn.*	» 2e » Makassar.	15 » 1869
68	*J J. Fontein.*	» » Cheribon.	30 Maart 1871
69	*G. v. d. Kaaden.*	» » Banjoemas.	9 Febr. 1872
50	*H. W. Beck.*	1e hulponderw. 2e sch. Batavia.	19 Sept 1872
51	*W. K. Enserinck.*	Hoofdonderw. sch. Madioen.	12 Oct. 1869
52	*P. van Elzen.*	» » Probolingo.	3 Julij 1872
53	*C. H. L. Croes.*	» » Padang-Pandjang.	13 Sept. 1870
54	*A. C. Tjebbes.*	1e hulponderw. 1e sch. Samarang.	19 Sept. 1872
55	*J. G. Theunissen.*	Hoofdonderw. sch. Japara.	19 » 1872
56	*A. J. Bieshaar.*	» » Koepang.	13 » 1870
57	*J. H Roduner.*	» » Ternate.	27 Julij 1870
58	*F. J. v. d. Linden.*	» » Banjoewangi.	13 April 1870
59	*W. d'Ancona.*	» 1e » Djokdjokarta.	7 Febr. 1872
60	*J. Valk.*	» » Modjokerto.	2 Mei 1870
61	*W. F. den Broeder.*	» 2e » Padang.	25 Jan. 1872
62	*L. Hovenkamp.*	» » Maros.	30 Maart 1871
63	*K. G. van Wijnen.*	» » Malang.	23 Jan. 1872
64	*J. H. J. Laats.*	» » Benkoelen.	1 Oct. 1872
65	*L. W. F. Schmidt.*	Met verlof in Nederland.	
66	*A. Bommel.*	Hoofdonderw. sch. Bandjermasin.	9 Febr. 1872
67	*D. A. P. Kok.*	» » Muntok.	9 Jan. 1871
68	*J. C. Rikkers.*	1e hulponderw. 1e sch Soerakarta.	14 Febr. 1871
69	*H. v. Bergen.*	Hoofdonderw. sch. Telok-Betong	8 Julij 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
70	*G. Lavell.*	Hoofdonderw. sch. Poerwakarta.	17 Julij 1872
71	*J. Zeven*	1e hulponderw. 3e sch. Samarang.	23 Jan. 1872
72	*W. L. Megelink.*	1e » 1e » Soerabaja.	23 » 1872
73	*J. F. v. d. Blij.*	1e » 2e » »	23 » 1872
74	*L. P. C Roskott.*	1e » sch. Amboina.	7 Febr. 1872
75	*D. G Sigmond.*	Hoofdonderw. 4e sch. Soerabaja.	8 Nov. 1872
76	*W. F. Weide.*	1e hulponderw. 1e sch. Batavia.	1 Oct. 1872
		Onderwijzers 3de klasse.	
1	*H. J. Scheffer.*	2e hulponderw. sch Poerworedjo.	24 Sept. 1872
2	*H. L le Bruijn.*	Hulponderw. sch. Koepang.	5 » 1871
3	*S. C. v. d. Bent.*	2e hulponderw. sch. Bandjermasin	1 Aug. 1871
4	*G. T. R. Portier.*	1e » 2e sch. Soerakarta.	16 Julij 1870
5	*M. J J. Op de Laeij.*	1e » sch. Buitenzorg.	8 Dec. 1870
6	*J. J. W. Abell.*	1e » » Pekalongan.	24 Junij 1869
7	*J. G. v. d. Geugten.*	Hulponderw. » Magelang.	10 Nov. 1871
8	*L. A. de la Croix.*	1e hulponderw. sch. Tagal.	24 Sept. 1872
9	*J. A. Mierop.*	3e » 3e » Samarang.	22 Julij 1872
10	*H. Goedhart.*	1e » 4e » Batavia.	15 Nov. 1870
11	*J. C. le Clercq de Courcelles.*	2e » 5e » Soerabajä.	30 Julij 1872
12	*J. H. Toorop.*	1e » » Cheribon.	27 Junij 1869
13	*A. F. Gossiaux.*	1e » 2e » Padang.	24 » 1871
14	*F. J. C. Klaar.*	1e » » Pasoeroean.	24 Sept. 1872
15	*F. C. Willemsz.*	1e » » Ternate.	4 Aug. 1871
16	*G. v. Mill.*	Met verlof in Nederland.	
17	*L. Jollij.*	Hulponderw. sch Kediri.	19 Aug. 1869
18	*F. J. Bosch.*	3e » 2e sch. Soerabaja.	24 Sept. 1872
19	*A. M. le Cluse.*	1e » 2e » Makassar.	7 Aug. 1871
20	*F. A. den Daas.*	2e » 2e » Batavia.	24 Sept. 1872
21	*E. J. Nijhoff.*	1e » 3e » »	24 » 1872
22	*W. C. Brans.*	1e » 2e » Djokdjokarta.	10 Nov. 1871
23	*H. Vanger.*	Met verlof in Nederland.	
24	*J. A. Boijer.*	1e hulponderw. sch. Menado.	4 Aug. 1869
25	*H. G. Piekhaar.*	1e » » Salatiga.	24 Sept. 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
26	*F. Daijers.*	Hulponderw. sch. Ambarawa.	13 Sept. 1871
27	*H. J. Hicks.*	2e » » Pekalongan.	13 » 1871
28	*H. W. Doeve.*	2e » » Salatiga.	22 Julij 1872
29	*G. W. van Ligten.*	2e » » Probolingo.	7 Aug. 1871
30	*J Bouwhuis.*	Met verlof in Nederland.	
31	*A. E. Schreuders.*	» » » »	
32	*J. W. A. v. Haastert.*	2e hulponderw. 2de sch. Padang.	31 Aug. 1868
33	*A. G. Nitzschke.*	hulponderw. sch. Bonthain.	5 Mei 1869
34	*L. Vree.*	1e » » Malang.	14 Julij 1871
35	*J. Dekker.*	1e » » Poerworedjo.	24 Sept. 1872
36	*M. ten Cate.*	1e » » Probolingo.	20 Julij 1872
37	*C. E. Doelitsch.*	» » Patti.	22 » 1872
38	*F. H. Evers.*	3e » 2e sch. Djokdjokarta.	24 Sept. 1872
39	*D. A. de Hoog.*	3e » 2e » Batavia.	13 Nov. 1870
40	*H. C. Dingerink.*	1e » sch. Neira (Banda).	4 Julij 1872
41	*A. A. J. Niels.*	» » Banjoewangi.	4 Aug. 1871
42	*L. R. Reijkers.*	2e » » Pasoeroean.	25 Sept. 1869
43	*J. H. A. Hummelgens.*	3e » 2e sch. Batavia.	24 » 1872
44	*A. C. Cramer.*	2e » 2e » Makassar.	13 Julij 1869
45	*A. Niels.*	2e » sch. Menado.	4 Aug. 1869
46	*T. J. Muller.*	» » Sumanap.	28 Sept. 1872
47	*J. Strijkers.*	2e » 3e sch. Batavia.	9 » 1871
48	*L. B. H. van Neck.*	Met verlof in Nederland.	
49	*H. E. Böck.*	2e hulponderw. 4de sch. Batavia.	20 Julij 1872
50	*L. W. A. Evers.*	2e » sch. Neira.	19 Nov. 1870
51	*A. R. Twijsel.*	3e » » Pasoeroean.	31 Dec. 1869
52	*C. A. Valk.*	» » Mr.-Cornelis.	24 Sept. 1872
53	*P. H. A. Steenbeek.*	4e » 3e sch. Batavia.	22 Julij 1872
54	*W. F. G. L. Haanstra*	1e » sch. Bandjermasin.	1 Aug. 1871
55	*J. Knaap.*	2e » 1e sch. Batavia.	24 Sept. 1872
56	*H. W. L. G. Brouwer.*	2e » 3e » Soerabaja.	13 Sept. 1871
57	*F. Venema.*	Met verlof in Nederland.	
58	*G. J. van Essel.*	4e hulponderw. 1e sch. Batavia.	24 » 1872
59	*W. Tinge.*	» sch. Madioen.	24 » 1872
60	*D. Harting Pzn.*	3e » 1e sch. Batavia.	11 Jan. 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
61	*M. P. L. G. Hansen.*	4e hulponderw. 2e sch. Batavia.	24 Sept. 1872
62	*P. Schippers.*	2e » 3e » »	24 » 1872
63	*D. Grivel.*	» sch. Tjilatjap.	8 Febr. 1871
64	*L. G. Bertsch.*	» » Bezoeki.	21 Maart 1871
65	*J. H. de Puij.*	3e » 3e » Batavia.	24 Sept. 1872
66	*J. C. Elshout.*	» 1e » Djokdjokarta	14 Julij 1871
67	*J. Oostenbroek.*	» » Serang.	10 Nov. 1871
68	*J. G. L. Dücker.*	2e » » Buitenzorg.	28 Sept. 1872
69	*J. J. Cleijpool.*	» » Modjokerto.	4 Aug. 1871
70	*C. van Duuren.*	2e » » Ternate.	4 » 1871
71	*J. T. den Hollander.*	1e » » Samarang.	13 Sept. 1871
72	*H. B. H. Horsker.*	» » Makassar.	10 Nov. 1871
73	*J. van Duijn.*	» 4e » Soerabaja.	24 Sept. 1872
74	*J. J. Looije.*	2e » 2e » »	7 Aug. 1871
75	*J. B. Kampschuur.*	2e » » Cheribon.	17 Jan. 1872
76	*D. J. J. W. van Ardenne.*	2e » » Tagal.	17 » 1872
77	*M. P. Boogaard.*	» 1e » Padang.	16 Maart 1872
78	*H. D. J. Rijnenberg.*	» » Bandong.	6 Mei 1872
79	*A. C. Kienitz.*	2e » » Amboina.	20 Junij 1872
80	*C. W. Mulder.*	2e » 3e » Samarang.	1 Julij 1872
81	*K. J. Razelius.*	2e » 1e » Soerabaja.	4 » 1872
82	*C. Wegenaar.*	» » Grissee.	4 » 1872
83	*G. Oostergetel.*	» » Palembang.	4 » 1872
84	*L. de Pagter.*	» » Ngawi.	4 » 1872
85	*L. F. Tuijl Schuitemaker.*	3e » » Amboina.	4 » 1872
86	*L. Franken.*	2e » » Malang.	18 » 1872
87	*J. van den Bos.*	2e » 2e » Samarang.	22 » 1872
88	*L. H. Verhoog.*	3e » 2e » »	22 » 1872
89	*W. Rijst.*	» » Padang-Pandjang.	22 » 1872
90	*W. Briel.*	» » Rembang.	22 » 1872
91	*H. Kuchlin.*	1e » 5e » Soerabaja.	30 » 1872
92	*L. K. Harmsen.*	» » Fort de Kock.	30 » 1872
93	*H. Ch. van Ruiven.*	2e » 2e » Soerakarta.	24 Sept. 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
94	*C. J. van Haastert.*	3e hulponderw. sch. Buitenzorg.	28 Sept. 1872
95	*H. Colpa.*	Hulponderw. » Banjoemas.	14 Oct. 1872
96	*B. Stoutjesdijk.*	» » Probolingo.	22 » 1872
97	*D. J. Pont.*	3e » 2e » Padang.	22 » 1872
		Kweekelingen.	
1	*C. F. Krijgsman.*	Kweekeling 2e sch. Padang.	11 Jan. 1869
2	*C. C. v. Helsdingen.*	» » Amboina.	31 Aug. 1869
3	*C. F. van den Ende.*	» » Salatiga.	28 Dec. 1869
4	*H. J. Verleije.*	» » Fort de Kock.	17 Jan. 1870
5	*W. Soselisa.*	» » Amboina.	28 Mei 1870
6	*R. A. H. Thierbach.*	» 3e » Samarang.	24 Oct. 1870
7	*W. F. Tieben.*	» 2e » Batavia.	17 April 1871
8	*J. Remmers.*	» 1e » Soerabaja.	14 Aug. 1871
9	*J. E. E. Sijnja.*	» 3e » Batavia.	4 April 1872
10	*A. J. W. Gossow.*	» 1e » »	23 Aug. 1872

La. E.

STAAT *der veranderingen onder het onderwijzend personeel der openbare lagere scholen, gedurende het jaar* 1872.

A. Onderwijzers.

OVERLEDEN.

J. L. LINDENHOVIUS, laatstelijk hoofdonderwijzer te *Neira (Banda)*.

A. J. J. K. BROEKMAN, laatstelijk hulponderwijzer aan de 1ste school te *Makasser*.

OP VERZOEK EERVOL ONTSLAGEN.

P. C. MIEROP, laatstelijk 2de hulponderwijzer aan de 3de school te *Samarang*.

J. A. A. VAN ZOLINGEN, laatstelijk 1ste hulponderwijzer te *Neira (Banda)*.

EERVOL ONTSLAGEN.

J. W. P. RASENS, op wachtgeld, laatstelijk 1ste onderwijzer aan de school te *Pasoeroean*.

OVERGEGAAN IN ANDERE BETREKKINGEN.

J. VAN EK, op wachtgeld.

IN DIENST GETREDEN.

J. B. KAMPSCHUUR, onder-officier, instructeur aan de pupillenschool te *Gombong*.

D. J. J. W. VAN ARDENNE, partikulier onderwijzer
M. P. BOOGAARD, idem.
H. D. J. RIJNENBERG, onderwijzer ter besch. der Ind. Regering.
A. C. KIENITZ, partikulier onderwijzer.
C. W. MULDER, onderwijzer ter besch. der Ind. Regering.
K. J. RAZELIUS, » » » » » »
C. WEGENAAR, » » » » » »
G. OOSTERGETEL, » » » » » »
L. DE PAGTER, » » » » » »
L. F. TUIJL SCHUITEMAKER, » » » » » »
L. FRANKEN, » » » » » »
J. VAN DEN BOS, » » » » » »
L. H. VERHOOG, » » » » » »
W. RIJST, » » » » » »
W. BRIEL, » » » » » »
L. K. HARMSEN, zendeling-leeraar.
H. Ch. VAN RUIJVEN, particulier onderwijzer.
H. COLPA, onderw. ter besch. voor de Ind. Regering.
B. STOUTJESDIJK, » » » » » » »
D. J. PONT, » » » » » » »

MET VERLOF NAAR NEDERLAND VERTROKKEN.

A. DE BRUIJN, laatstelijk hoofdonderwijzer 2de school te *Soerabaija.*
J. A. IMMINK, laatstelijk hoofdonderwijzer 1ste school te *Padang.*
J. A. P. DE VISSER, laatstelijk hoofdonderwijzer 1ste school te *Samarang.*
H. F. CAMAUER, laatstelijk hoofdonderwijzer 1ste school te *Djokdjokarta.*

A. F. HILLEBRAND, laatstelijk hoofdonderw. te *Malang*.
W. H. HEIJTMAN, » » » *Poerbolinggo*.
L. W. F. SCHMIDT, » » » *Benkoelen*.
F. VENEMA, » » » *Grissée*.

AANGESTELD NA TERUGKEER VAN VERLOF.

J. A. VERMEULEN, tot hoofdonderw. 2de school te *Djokdjokarta*.
L. E. BOIJER, tot hoofdonderw. te *Toeban*.
H. PLANTEMA, » » » *Indramaijoe*.
C. F. JULIUS, » » » *Sitobondo*.
M. TEN CATE, » 1ste hulponderw. te *Probolinggo*.
H. C. DENGERINK, » » » » *Banda*.
H. KUCHLIN (*) » » » 5de school te *Soerabaija*.

B. Kweekelingen.

IN DIENST GETREDEN.

Mej. E. H. C. VAN GHERT, J. E. E. SIJNJA, A. J. W. GOSSOW.

OP VERZOEK EERVOL ONTSLAGEN.

A. LAURENS, laatstelijk kweekeling school te *Bandong*.
C. E. DOEVE, laatstelijk kweekeling 2de school te *Samarang*.
Mej. Th. HEINEMANN, laatstelijk kweekeling 3de school te *Batavia*.
Mej. E. H. C. VAN GHERT, laatstelijk kweekeling school te *Telok-Betong*.

(*) Laatstelijk 2de onderwijzer aan de Gouvernements ambachtschool te *Soerabaija*.

BENOEMD TOT HULPONDERWIJZER.

C. J. VAN HAASTERT, kweekeling te *Buitenzorg*.

OVERGEGAAN IN ANDERE BETREKKINGEN.

H. A. M. DE VOGEL, laatstelijk kweekeling 2de school te *Padang*.

§ VII. Getal, aard enz. der leerlingen.

De drie hierachter gevoegde tabellen wijzen het getal kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden aan, die onder ultimo December 1872 de lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* bezochten, gerangschikt naar hunnen leeftijd.

Volgens staat La. F bedroeg dat getal voor de openbare lagere scholen 4566, waarvan 2991 jongens en 1575 meisjes, tegen 4298 in 1871, waarvan 2791 jongens en 1507 meisjes.

Het aantal leerlingen is dus vermeerderd met 268, waarvan 200 jongens en 68 meisjes.

Het totaal cijfer van 4566 moet echter met 25 worden verminderd, omdat in de plaatselijke opgave van *Amboina*, onder de Europesche kinderen van verschillenden leeftijd ten onregte 25 kinderen van Inlanders en vreemde oosterlingen zijn gebragt.

Het juiste getal kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden bedroeg derhalve op het einde van het verslagjaar 4541.

Onder ultimo 1871 bedroeg dat getal 4298, 23 af 4275,

zoodat het cijfer 266 de juiste vermeerdering van het aantal Europesche kinderen onder ultimo 1872 aantoont.

Het getal jongens van 6, 12 en 15 jaren oud verminderde respectievelijk met 28, 14 en 4; terwijl het aantal kinderen van anderen leeftijd eene belangrijke vermeerdering aanwijst.

Het getal meisjes van 6 en 11 jarigen leeftijd verminderde respectievelijk met 27 en 14; terwijl dat van 8, 9, 12 en 14 jaren eene vermeerdering onderging.

In het aantal meisjes van anderen leeftijd kwam geene noemenswaardige verandering.

Tegenover de toename van leerlingen op de openbare lagere scholen, wordt bij de bijzondere scholen eene vermindering waargenomen van 114 leerlingen, waarvan 65 jongens en 49 meisjes.

Volgens staat La. G toch bezochten op het einde van 1872 slechts 2068 kinderen de bijzondere scholen, waarvan 754 jongens en 1314 meisjes, tegen 2182 in 1871, waarvan 819 jongens en 1363 meisjes.

Deze vermindering vindt hare oorzaak in de omstandigheid, dat gedurende het verslagjaar meer inrigtingen zijn opgeheven dan geopend, en dat men in de beide weeshuizen te *Samarang* kinderen van jeugdigen leeftijd niet meer dadelijk tot de school toelaat, maar hen eenig voorbereidend onderwijs daar buiten geeft.

Het aantal leerlingen is niet noemenswaard toegenomen voor jongens van 9, 12, 13, 14 en 15 jaren en voor meisjes van 8, 10, 11, 13, 14 en 16 jaren; terwijl de andere leeftijden eene aanmerkelijke vermindering aanwijzen.

De staat La. H bevat eene zamentrekking van het getal

Europesche kinderen onder ultimo December 1872 aanwezig op de openbare en de bijzondere scholen.

In het geheel bezochten 6634 kinderen in 1872 de lagere scholen, waarvan 3745 jongens en 2889 meisjes, tegen 6480 in 1871, waarvan 3610 jongens en 2870 meisjes.

Worden de openbare scholen in den regel door minder meisjes dan jongens bezocht, vooral is dit het geval, met meisjes den leeftijd van 12 jaren hebbende bereikt.

De reden hiervan meent men hoofdzakelijk te moeten zoeken in de meening van vele ouders of voogden, dat de meisjes minder behoefte hebben aan onderwijs, dan de jongens.

Bij de bijzondere lagere scholen treft men steeds meer meisjes dan jongens aan.

De meeste dezer inrigtingen staan trouwens onder directie van dames, die zich meer speciaal belasten met de opleiding van meisjes.

Eene andere oorzaak kan gevonden worden in de omstandigheid, dat de leerlingen der bijzondere scholen grootendeels tot den gegoeden stand behooren, en de jongens hierdoor veelal op nog jeugdigen leeftijd de school kunnen verlaten, om hunne verdere opleiding in *Nederland* dan wel elders te genieten; terwijl de meisjes gewoonlijk het onderwijs in *Indië* blijven ontvangen en sommigen de school blijven bezoeken tot haar 15de en soms tot haar 16de jaar.

De staten La. I en K bevatten verschillende opgaven omtrent het onderwijzend personeel en de leerlingen aan de openbare en de bijzondere scholen in *Nederlandsch-Indië* onder ultimo December 1872.

Uit staat La. I blijkt, dat door 172 onderwijzers (de kweekelingen uitgezonderd) aan 4891 leerlingen onderwijs werd gegeven aan de openbare lagere scholen, of gemiddeld door één onderwijzer aan 28 leerlingen.

De verhouding was dus gunstiger dan in 1871, toen elk onderwijzer gemiddeld 30 kinderen onder zijne leiding had.

Onder het getal 4891 leerlingen zijn 333 kinderen van inlanders en vreemde oosterlingen, tegen 346 in 1871.

Het aantal dezer leerlingen verminderde dus met 13, hetwelk gedeeltelijk een gevolg was van de beperkende bepalingen bij het Gouvernements besluit, dd. 28 Februarij 1872 no. 10.

Bij die beschikking is namelijk, in het belang zoowel van de Europesche als van de Inlandsche schooljeugd en uit aanmerking van de noodzakelijkheid, dat tusschen beiden in leeftijd en ontwikkeling zooveel mogelijk gelijkheid besta, bepaald, dat kinderen van Inlanders en met dezen gelijkgestelden, die op de openbare lagere scholen voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden wenschen te worden toegelaten:

a. den leeftijd van ongeveer 8 jaren niet mogen overschreden hebben, tenzij zij blijken geven reeds de aan een hoogeren leeftijd geëvenredigde vorderingen, vooral in de Nederlandsche taal, gemaakt te hebben; en

b. een weinig Hollandsch moeten verstaan en spreken, bijaldien zij op de openbare eerste lagere scholen wenschen te worden toegelaten.

Het getal gratis leerlingen bedroeg onder ultimo December 1872, 2279 of 23 meer dan in 1871.

Sedert de onderwijzers meer zorg dragen, dat de leerlingen, die voor het meer voortgezet onderwijs nog niet vatbaar zijn, overeenkomstig hun aanleg en hunne ontwikkeling worden geplaatst, is de getalsterkte der hoogste klasse niet toegenomen.

Die klasse telde op het einde van 1872, 618 leerlingen, tegen 621 in 1871, of 3 leerlingen minder dan in laatstgenoemd jaar.

De middelste en laagste klassen zijn daarentegen merkelijk in getalsterkte toegenomen, tellende deze onder ultimo December 1872 respectievelijk 1418 en 2855 leerlingen, of 118 en 156 meer dan in 1871.

Het totaal verzuimde schooldagen beliep in 1872, 160214 of gemiddeld 32 per kind, tegen 140975 (*) of gemiddeld 30 per kind in 1871, hetwelk gemiddeld eene vermeerdering van 2 schooldagen per kind aanwijst.

Kunnen voor vele verzuimen wettige redenen worden aangevoerd, een niet gering aantal vindt zijne oorzaak in onvoldoende mate van belangstelling van de zijde der ouders of voogden.

In 1872 verlieten 2007 leerlingen de school, waarvan 220, na al de vakken te hebben doorloopen, of 30 minder dan in 1871, en 1787 om andere redenen, of 180 meer dan in laatstgenoemd jaar.

Veeltijds zijn mutatien onder de ingezetenen eener plaats oorzaak van het te vroeg verlaten der school, doch ook

---

(*) Van de 2de school te *Batavia* is geene behoorlijke opgaaf ontvangen, zoodat deze school buiten rekening is gelaten.

menig leerling verlaat voor goed de school, zonder dat zijne algemeene vorming voltooid is.

Omtrent de veranderingen in het onderwijzend personeel aan de bijzondere scholen is reeds melding gemaakt in de voorgaande paragraaf.

Blijkens staat La. K werden op de bijzondere scholen aan 2083 kinderen, waarvan 769 jongens en 1314 meisjes, door 84 onderwijzers en onderwijzeressen (de kweekelingen niet medegerekend) onderrigt gegeven, of gemiddeld door één onderwijzer aan 24 leerlingen.

In 1871 was de verhouding 1:26, zoodat ten deze in 1872 verbetering was op te merken.

De hoogste klasse telde 458 tegen 571 leerlingen in 1871, hetwelk eene vermindering aanwijst van 113 leerlingen. De middelste en laagste klassen telden 739 en 886 leerlingen tegen 727 en 884 in 1871.

In het getal leerlingen der beide laatste klassen kwam dus geene noemenswaardige vermeerdering.

Wegens de onvolledigheid der opgaven, kan in geene vergelijking van het getal verzuimde schooldagen worden getreden.

Op de bijzondere inrigtingen van onderwijs verlieten 103 leerlingen de school, na al de vakken te hebben doorloopen, en 422 om verschillende andere redenen, tegen respectievelijk 118 en 441 in 1871

Onder ultimo December 1872 waren op bovengenoemde scholen 13 kinderen van Inlanders en vreemde oosterlingen aanwezig.

§ VIII. Onderwijzerswoningen, schoollokalen, schoolmeubelen en leermiddelen.

De Gouvernements onderwijzerswoningen verkeerden over het algemeen in vrij goeden staat en werden goed onderhouden.

Tot verbetering en uitbreiding van de onderwijzerswoning te *Grissée* (residentie *Soerabaija*) waren voorstellen ingediend.

Te *Sitoebondo* (residentie *Bezoekie*) werd een aanvang gemaakt met het inrigten van den pasangrahan tot eene woning voor den onderwijzer der openbare lagere school aldaar.

Het te *Sumanap* (residentie *Madura*) ingehuurde gebouw, bestemd voor onderwijzerswoning en schoollokaal, bleek niet meer voldoende voor de behoefte te zijn en werd vergroot.

Ten gevolge der toename van het getal leerlingen der openbare lagere school te *Tagal* werd de onderwijzerswoning tijdelijk voor schoollokaal beschikbaar gesteld en den hoofdonderwijzer een indemniteit van huishuur toegekend.

Hierdoor was onder ultimo December 1872 slechts voor 29 onderwijzers eene Gouvernements woning beschikbaar.

In 1872 zijn twee nieuwe schoollokalen voltooid, namelijk dat voor de 5de lagere school te *Batavia* en dat voor de openbare lagere school te *Telok-Betong* (*Lampongsche districten*), terwijl nieuwe lokalen voor de 4de lagere school te *Batavia*, voor de scholen te *Djokdjokarta*, *Poerbolinggo* (*Banjoemaas*) en te *Sitoebondo* (*Bezoekie*) in aanbouw waren.

Aan de lokalen der 2de en 3de school te *Batavia* werden belangrijke verbeteringen aangebragt.

Het in aanbouw zijnde lokaal voor de 4de school te *Batavia* was op het einde van 1872 nog niet voltooid.

Het schoollokaal te *Buitenzorg* (*Batavia*) werd aanmerkelijk vergroot en voldoet nu aan de behoefte.

Omtrent het verbouwen en verbeteren van het lokaal der 1ste school te *Samarang* werden voorstellen ingediend.

Tot den opbouw van nieuwe schoollokalen te *Tagal*, *Ngawie* (*Madioen*) en *Bandjermasin* (*Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo*) werd besloten.

De gebouwen der 2de en 4de lagere school te *Soerabaija* ondergingen belangrijke verbeteringen.

Aan de plannen tot verplaatsing der 1ste en 2de school te *Soerabaija*, waaromtrent in het vorige verslag melding wordt gemaakt, werd in zooverre gevolg gegeven, dat bij het Gouvernements besluit van 7 Junij 1872 no. 25 is bepaald, dat door het departement der Burgerlijke Openbare Werken project en begrooting van kosten zullen worden ingediend tot den bouw van:

a. een nieuw lokaal te *Simpang* (*Soerabaija*) bestemd voor de 2de school; en

b. een nieuw lokaal in de nabijheid der artillerie-kazerne op de groote paseban ter genoemde plaats bestemd voor de 3de school aldaar.

Aan de voorgenomen verdeeling in drie lokalen van de school te *Pasoeroëan* werd in 1872 gevolg gegeven.

Hetzelfde had plaats met de school te *Probolinggo*. Hierdoor werd een groot bezwaar — het arbeiden van verscheidene onderwijzers in één lokaal weggenomen.

Project en begrooting voor een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning te *Banjoewangie* waren in behandeling.

De verdeeling van het gebouw der 1ste school te *Makasser* (*Celebes en Onderhoorigheden*) in twee lokalen kwam tot stand.

De herstellingen aan de in het fort te *Maros* (*Celebes en Onderhoorigheden*) voor school- en onderwijzerswoning aangewezen lokalen werden voleindigd.

De in 1871 aangevangen bouw van een nieuw schoollokaal te *Ambon* naderde zijne voltooijing.

Het gebouw te *Neira* (*Banda*) als school gebruikt beantwoordde niet aan het doel.

Voorstellen tot oprigting van een geschikt lokaal werden op nieuw in behandeling genomen.

Te *Ternate* werd nog school gehouden in een tijdelijk gebouw. Tot het oprigten van een nieuw lokaal werd besloten en met de uitvoering een aanvang gemaakt.

Op de overige plaatsen verkeerden de gebouwen in een goeden of vrij goeden toestand.

Behoudens enkele uitzonderingen, beantwoorden de gebouwen der bijzondere scholen aan het doel.

Het meubilair en de leermiddelen op de openbare lagere scholen waren, op weinige uitzonderingen na, in goeden staat en in voldoende hoeveelheid.

Gedurende het verslagjaar werd geleidelijk voortgegaan met het verwisselen van oude ondoelmatige schoolbanken tegen schooltafels, volgens het Amerikaansch systeem.

Leermiddelen werden voldoende verstrekt.

Over de verzending door de leveranciers werden, ofschoon

minder dan in vorige jaren, echter nog klagten ontvangen.

Het meubilair op de bijzondere lagere scholen liet bij sommige inrigtingen nog veel te wenschen over.

De leermiddelen waren op de meeste dezer scholen in vrij voldoenden voorraad voorhanden.

Waar dit niet het geval was, lag de oorzaak niet zoo zeer in gebrek aan belangstelling, als wel in minder gunstige financiele omstandigheden.

§ IX. Kosten van het openbaar lager onderwijs.

De ontvangsten en uitgaven van het openbaar lager onderwijs, gedurende het jaar 1872, komen op de volgende tabel voor, waarbij tevens de gemiddelde kosten voor elken leerling worden opgegeven.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN, ten behoeve van het openbaar lager onderwijs gedurende 1872.

JAREN.	UITGAVEN.		ONTVANGSTEN.	VERSCHIL.	AANTAL LEERLINGEN.	GEMIDDELDE KOSTEN PER LEERLING.	*Aanmerkingen.*
1872	Kosten voor onderwijs, leermiddelen en meubilair.	*f* 499006.02⁵					
»	Huishuurindemniteit aan onderwijzers.	» 113720.00					
»	Nieuwe werken en reparatien aan gebouwen.	» 80529.32⁵					
	Totaal	*f* 693255.35	*f* 121671.19	*f* 571584.16	4891	*f* 116.86	
1871		» 614804.26	» 112311.84⁵	» 502492.41⁵	4621	» 103.74	

La. G.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met hen gelijkgestelden, die onder ultimo December 1872 de bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	39	46	39	45	44	53	36	55	36	68	66	70	44	64	37	60	30	56	26	35	7	29	404	581	985
Bantam	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krawang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cheribon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tagal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pekalongan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samarang	6	3	23	8	18	29	29	18	17	38	20	28	16	31	11	53	14	28	12	22	7	31	173	289	462
Japara	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rembang	0	3	1	2	2	3	0	2	0	4	0	0	0	6	0	2	0	2	0	3	0	0	3	27	30
Soerabaija	10	22	9	28	14	25	13	23	14	27	17	35	25	36	18	29	15	23	8	12	4	8	147	268	415
Pasoeroean	5	3	1	2	4	9	2	8	—	6	—	6	—	3	—	4	—	3	—	2	—	5	12	51	63
Probolinggo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bezoeki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banjoewangi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kediri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Madioen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerakarta	0	5	0	5	0	5	0	4	0	6	0	7	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	36	36
Djokdjokarta	0	7	0	4	0	6	0	6	0	8	0	5	0	4	0	2	0	4	0	0	0	4	0	50	50
Kadoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banjoemas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Madura	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sumatra's Westkust	1	1	—	—	3	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	4	8	12
Benkoelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palembang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lampongsche Districten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Riouw	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wester-Afdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	1	—	—	—	4	—	1	1	—	1	1	—	1	2	0	0	2	0	1	0	—	—	11	4	15
Menado	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ternate	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amboina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Timor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	62	90	73	94	89	130	81	118	67	160	104	152	86	147	66	153	61	117	47	75	18	78	754	1314	2068
In 1871	86	116	91	130	103	104	78	150	100	124	117	143	74	174	60	150	49	117	38	92	23	63	819	1363	2182
Vermeerdering	—	—	—	—	—	26	3	—	—	36	—	9	12	—	6	3	12	—	9	—	—	15	—	—	—
Vermindering	24	26	18	36	14	—	—	32	33	—	13	—	—	27	—	—	—	—	—	17	5	—	65	49	114

La. F.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met deze gelijkgestelden, die onder ultimo December 1872 de lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	27	19	55	35	79	53	72	42	81	46	60	37	70	30	34	22	49	8	27	2	23	1	577	295	872
Bantam	2	1	5	1	4	4	4	4	4	3	3	—	1	4	2	3	1	—	1	—	3	—	30	20	50
Preanger-Regentschappen	1	3	4	1	4	3	5	2	3	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	—	—	24	15	39
Krawang	1	—	—	—	2	2	2	1	2	—	2	-	2	1	—	—	2	2	—	—	2	—	15	6	21
Cheribon	3	2	4	4	6	12	7	2	6	4	6	3	6	7	8	1	1	—	2	1	—	—	49	36	85
Tagal	6	2	5	2	5	9	3	6	4	3	6	6	9	5	10	6	—	2	3	—	1	—	52	41	93
Pekalongan	1	1	—	3	6	1	8	5	3	3	3	3	5	3	4	2	3	1	1	—	2	—	36	22	58
Samarang	15	8	30	31	55	27	48	21	41	18	52	24	42	11	49	6	28	4	9	1	9	—	378	151	529
Japara	—	1	3	—	3	5	4	4	3	6	3	-	2	2	3	4	1	—	7	—	1	—	30	22	52
Rembang	3	3	2	1	9	4	6	1	6	1	1	2	5	3	4	1	1	—	4	—	7	—	48	16	64
Soerabaija	31	14	31	21	46	27	43	28	43	23	40	19	43	24	35	8	21	5	7	—	6	—	346	169	515
Pasoeroean	7	4	8	6	20	8	10	13	17	9	10	6	10	9	10	3	14	—	6	—	4	—	116	58	174
Probolinggo	4	1	11	3	7	3	8	2	8	—	6	2	6	3	—	2	4	—	2	—	2	—	58	16	74
Bezoeki	2	1	7	4	2	4	3	1	2	1	4	4	2	2	1	—	3	—	—	—	1	—	27	17	44
Banjoewangi	5	3	2	3	3	3	1	3	1	5	1	2	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	16	19	35
Kediri	2	—	1	3	1	4	—	—	6	3	1	1	2	1	4	—	4	—	2	—	—	—	23	12	35
Madioen	—	1	4	5	2	2	2	2	4	3	6	3	7	1	2	—	2	—	1	—	1	—	31	17	48
Soerakarta	7	2	11	3	16	12	15	5	17	6	19	8	15	12	15	2	3	1	9	—	—	—	127	51	178
Djokdjokarta	7	2	19	9	12	9	10	5	15	6	6	11	17	3	17	1	12	2	6	—	8	—	129	48	177
Kadoe	—	2	3	—	4	3	4	4	2	1	5	1	3	2	2	1	3	—	3	-	1	—	30	14	44
Bagelen	1	2	6	6	11	5	10	12	9	5	9	2	5	5	3	2	2	—	3	—	—	—	59	39	98
Banjoemas	8	2	5	3	6	4	6	8	5	3	2	7	5	3	8	2	5	1	6	—	3	—	59	33	92
Madura	3	1	5	4	5	3	7	1	5	3	1	4	1	3	3	—	3	—	3	—	1	—	37	19	56
Sumatra's Westkust	20	14	20	18	20	17	17	15	19	12	17	12	13	6	20	4	14	2	6	—	4	—	170	100	270
Benkoelen	3	1	3	2	2	—	4	3	1	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	12	25
Palembang	1	2	4	8	3	3	4	1	1	3	—	4	3	2	3	1	1	—	2	—	1	—	23	24	47
Lampongsche Districten	2	1	4	—	—	3	—	2	1	—	1	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	11	7	18
Banka	1	4	1	2	2	4	2	1	2	4	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	17	26
Riouw	1	—	1	3	—	1	2	3	3	—	1	—	4	1	1	—	2	—	2	—	—	—	17	8	25
Wester-Afdeeling van Borneo																									
Gelebes en onderhoorigheden	5	2	7	4	4	10	6	8	5	2	4	4	3	1	1	5	4	—	4	—	1	—	44	36	80
Menado	3	—	5	2	4	2	6	6	8	3	8	—	7	3	5	3	—	4	7	—	6	1	59	25	84
Ternate	11	6	20	13	18	13	8	8	15	7	15	5	15	10	12	5	7	2	7	—	9	—	137	69	206
Amboina	1	—	3	1	2	2	2	2	4	2	2	1	3	—	1	2	2	—	1	—	1	—	22	10	32
Timor																									
Totaal	200	126	330	215	384	280	362	241	362	209	307	185	330	179	267	95	213	37	137	6	99	2	2991	1575	4566(*)
In 1871	228	153	295	218	361	227	337	222	305	213	293	199	263	145	271	95	205	20	141	11	92	4	2791	1507	4298(†)
Vermeerdering	—	—	35	—	23	53	25	19	57	—	14	—	67	34	—	—	8	17	—	—	7	—	200	68	268
Vermindering	28	27	—	3	—	—	—	—	—	4	—	14	—	—	4	—	—	—	4	5	—	2	—	—	—

(*) Dit cijfer moet met 25 verminderd worden, aangezien door de plaatselijke schoolkommissie te *Amboina* ten onregt 25 kinderen van Inlanders of vreemde Oosterlingen op dezen staat zijn gebragt.
Het zuiver totaal kinderen van Europeanen is dus 4566 — 25 of 4541.

(†) Het totaalcijfer der Europesche kinderen is eigenlijk 23 minder dan hier is opgegeven.
Door de plaatselijke schoolkommissien zijn namelijk voor de 4de en 5de scholen te *Batavia* en die te *Meester-Cornelis*, *Buitenzorg*, *Padang-Pandjang* en *Telok-Betong* respectivelijk 1, 2, 1, 14, 2 en 3 Inlanders of vreemde Oosterlingen ten onregte op dezen staat gebragt. Het eigenlijk totaal-cijfer is dus 1406 — 23 = 1383 voor de 1ste afdeelin

La. H.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met deze gelijkgestelden, die onder ultimo December 1872 de openbare en bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	66	65	94	80	123	106	108	97	117	114	126	107	114	94	71	82	79	64	53	37	30	30	981	876	1857
Bantam	2	1	5	1	4	4	4	4	4	3	3	—	1	4	2	3	1	—	1	—	3	—	30	20	50
Preanger-Regentschappen	1	3	4	1	4	3	5	2	3	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	—	—	24	15	39
Krawang	1	—	—	—	2	2	2	1	2	—	2	-	2	1	—	—	2	2	—	—	2	—	15	6	21
Cheribon	3	2	4	4	6	12	7	2	6	4	6	3	6	7	8	1	1	—	2	1	—	—	49	36	85
Tagal	6	2	5	2	5	9	3	6	4	3	6	6	9	5	10	6	0	2	3	0	1	0	52	41	93
Pekalongan	1	1	0	3	6	1	8	5	3	3	3	3	5	3	4	2	3	1	1	0	2	0	36	22	58
Samarang	21	11	53	39	73	56	77	39	58	56	72	52	58	42	60	59	42	32	21	23	16	31	551	440	991
Japara	0	1	3	0	3	5	4	4	3	6	3	0	2	2	3	4	1	0	7	0	1	0	30	22	52
Rembang	3	6	3	3	11	7	6	3	6	5	1	2	5	9	4	3	1	2	4	3	7	0	51	43	94
Soerabaija	41	36	40	49	60	52	56	51	57	50	57	54	68	60	53	37	36	28	15	12	10	8	493	437	930
Pasoeroean	12	7	9	8	24	17	12	21	17	15	10	12	10	12	10	7	14	3	6	2	4	5	128	109	237
Probolinggo	4	1	11	3	7	3	8	2	8	—	6	2	6	3	—	2	4	—	2	—	2	—	58	16	74
Bezoeki	2	1	7	4	2	4	3	1	2	1	4	4	2	2	1	—	3	—	—	—	1	—	27	17	44
Banjoewangi	5	3	2	3	3	3	1	3	1	5	1	2	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	16	19	35
Kediri	2	0	1	3	1	4	0	0	6	3	1	1	2	1	4	0	4	0	2	0	0	0	23	12	35
Madioen	0	1	4	5	2	2	2	2	4	3	6	3	7	1	2	0	2	0	1	0	1	0	31	17	48
Soerakarta	7	7	11	8	16	17	15	9	17	12	19	15	15	13	15	3	3	2	9	0	0	1	127	87	214
Djokdjokarta	7	9	19	13	12	15	10	11	15	14	16	16	17	7	17	3	12	6	6	0	8	4	129	98	227
Kadoe	0	2	3	0	4	3	4	4	2	1	5	1	3	2	2	1	3	0	3	0	1	0	30	14	44
Bagelen	1	2	6	6	11	5	10	12	9	5	9	2	5	5	3	2	2	0	3	0	0	0	59	39	98
Banjoemas	8	2	5	3	6	4	6	8	5	3	2	7	5	3	8	2	5	1	6	0	3	0	59	38	92
Madura	3	1	5	4	5	3	7	1	5	3	1	4	1	3	3	—	3	—	3	—	1	—	37	19	56
Sumatra's Westkust	21	15	20	18	23	17	17	16	19	14	17	13	13	6	20	6	14	2	6	1	4	—	174	108	282
Benkoelen	3	1	3	2	2	—	4	3	1	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	12	25
Palembang	1	2	4	8	3	3	4	1	1	3	—	4	3	2	3	1	1	—	2	—	1	—	23	24	47
Lampongsche Districten	2	1	4	—	—	3	—	2	1	—	1	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	11	7	18
Banka	1	4	1	2	2	4	2	1	2	4	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	17	26
Riouw	1	—	1	3	—	1	2	3	3	—	1	—	4	1	1	—	2	—	2	—	—	—	17	8	25
Wester-Afdeeling van Borneo	3	1	4	1	2	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	10	6	16
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	8	7	9	2	2	4	13	4	4	4	2	5	6	5	1	4	5	1	0	0	0	0	50	36	86
Celebes en onderhoorigheden	6	13	28	11	21	14	20	15	12	14	11	5	14	18	7	3	14	—	5	—	2	—	140	93	233
Menado	5	2	7	4	4	10	6	8	5	2	4	4	3	1	1	5	4	—	4	—	1	—	44	36	80
Ternate	3	—	5	2	4	2	6	6	8	3	8	—	7	3	5	3	—	4	7	1	6	1	59	25	84
Amboina	11	6	20	13	18	13	8	8	15	7	15	5	15	10	12	5	7	2	7	—	9	—	137	69	206
Timor	1	—	3	1	2	2	2	2	4	2	2	1	3	—	1	2	2	—	1	—	1	—	22	10	32
Totaal	262	216	403	309	473	410	443	359	429	369	411	337	416	326	333	248	274	154	184	81	117	80	3745	2889	6634
In 1871	314	269	386	348	464	331	415	372	405	337	410	342	337	319	331	245	254	137	179	103	115	67	3610	2870	6480
Vermeerdering	—	—	17	—	9	79	28	—	24	32	1	—	79	7	2	3	20	17	5	—	2	13	135	19	154
Vermindering	52	53	—	39	—	—	—	13	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	—	—

La. I.

STAAT van het onderwijzend personeel en van de leerlingen aan de openbare lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1872.

SCHOLEN.	Aantal.			Getal leerlingen onder				Waaronder		Getal leerlingen in de			Totaal verzuimde schooldagen in het jaar.	Gemiddeld per kind.	Getal leerlingen die de school verlieten.		*AANMERKINGEN.*
	Hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen.	ultimo December 1871.	ultimo December 1872. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Inlanders en vreemde oosterlingen.	Gratis leerlingen.	laagste klasse.	middelste klasse.	hoogste klasse.			na al de vakken te hebben doorloopen.	om verschillende redenen.	
1e Inspectie-Afdeeling.																	
Batavia, 1e school	1	4	1	122	116	43	159	—	3	100	37	22	3454	23	15	83	
» 2e »	1	4	1	245	178	66	244	13	84	119	79	46	9220	38	1	97	
» 3e »	1	4	1	182	109	73	182	2	114	96	61	25	5012	28	15	77	
» 4e »	1	2	—	69	37	24	61	3	45	27	21	13	3063	48	4	17	
» 5e »	1	2	—	79	64	29	93	4	62	47	37	9	5096	58	4	27	
Meester-Cornelis	1	1	—	53	37	19	56	2	28	23	27	6	698	13	7	41	
Buitenzorg	1	3	—	121	77	40	117	16	56	48	44	25	2813	24	12	64	
Poerwakarta	1	—	—	19	15	6	21	—	11	5	11	5	635	30	1	8	
Bandong	1	1	—	31	29	15	44	5	18	30	10	4	1044	24	—	11	
Cheribon	1	2	—	70	42	28	70	1	36	35	15	20	2734	39	4	17	
Indramaijoe	1	—	—	—	17	6	23	7	4	13	6	4	264	12	—	—	
Serang	1	1	—	41	32	20	52	2	19	30	18	4	1540	31	1	10	
Telok-Betong	1	—	—	22	14	7	21	3	—	15	3	3	273	13	4	6	
Benkoelen	1	—	—	31	14	12	26	1	18	11	15	—	364	14	—	17	
Padang, 1e school	1	1	—	51	39	23	62	—	—	36	12	14	1431	24	—	17	
» 2e »	1	3	1	125	91	44	135	3	111	67	48	20	4269	32	6	23	
Padang-Pandjang	1	1	—	39	22	13	35	—	21	23	6	6	482	14	4	13	
Fort de Kock	1	1	1	42	21	20	41	—	27	22	12	7	1007	27	—	10	
Muntok	1	—	—	31	13	18	31	5	5	17	14		731	22	—	12	
Palembang	1	1	—	28	23	24	47	—	17	27	9	11	645	13	4	9	
Riouw	1	—	—	26	17	8	25	—	12	18	5	2	442	17	1	8	
Pontianak	1	—	—	18	11	6	17	1	7	9	8	—	364	19	—	7	
Totaal	22	31	5	1445	1018	544	1562	51	698	818	498	246	45581	29	83	574	
2e Inspectie-Afdeeling.																	
Samarang, 1e school	1	2	—	32	65	24	89	1	2	43	35	11	2021	35	—	31	
» 2e »	1	3	—	176	108	57	165	7	81	111	31	23	10500	61	—	95	
» 3e »	1	3	1	154	111	39	150	—	103	111	25	14	8951	63	12	76	
Salatiga	1	2	1	71	64	16	80	8	32	59	15	6	3095	38	1	36	
Ambarawa	1	1	—	45	46	15	61	—	52	46	14	1	2926	55	—	26	
Tagal	1	2	—	93	58	41	99	6	62	53	34	12	1759	17	—	31	
Pekalongan	1	2	—	61	36	22	58	—	35	27	23	8	2929	45	4	25	
Japara	1	—	—	18	8	8	16	—	16	14	2	—	1184	65	—	12	
Patti	1	1	—	30	23	14	37	1	14	25	7	5	1033	27	1	9	
Rembang	1	1	—	37	39	4	43	4	20	20	17	6	589	15	1	11	
Toeban	1	—	—	33	19	12	31	6	7	22	6	3	796	26	3	11	
Banjoemas	1	1	—	33	17	8	25	3	9	21	4	—	315	11	3	21	
Tjilatjap	1	1	—	36	24	22	46	—	20	30	10	6	1225	26	2	10	
Poerbolingo	(*)	1	—	31	23	3	26	2	11	18	4	4	450	17	2	6	
Poerworedjo	1	2	—	104	65	25	90	16	50	56	30	4	4644	47	1	47	
Wonosobo	1	—	—	28	13	14	27	3	9	15	7	5	717	25	—	17	
Magelang	1	1	—	42	31	14	45	1	13	28	12	5	1152	24	—	13	
Djokdjokarta, 1e school	1	1	—	31	41	10	51	3	2	29	12	10	1167	28	2	17	
» 2e »	1	3	—	168	93	38	131	2	115	85	36	10	5376	37	1	58	
Soerakarta 1e »	1	1	—	88	69	23	92	7	—	46	30	16	3207	35	3	40	
» 2e »	1	2	—	85	65	28	93	—	63	64	25	4	5096	54	5	45	
Madioen	1	1	—	49	26	8	34	12	14	13	17	4	1802	42	—	19	
Ngawi	1	1	—	46	26	9	35	9	14	20	13	2	1188	29	3	14	
Kediri	1	1	—	46	30	12	42	7	20	25	10	7	1352	32	—	23	
Bandjermasin	1	2	—	85	53	36	89	3	62	60	24	5	2660	29	8	25	
Totaal	24	35	2	1622	1153	502	1655	101	826	1041	443	171	66134	39	52	718	
3e Inspectie-Afdeeling.																	
Soerabaija, 1e school	1	2	1	74	62	8	70	—	1	31	25	14	2313	33	11	67	
» 2e »	1	3	—	124	75	61	136	—	83	75	42	19	3706	28	5	58	
» 3e »	1	2	—	78	68	37	105	1	70	76	23	6	4020	39	3	34	
» 4e »	1	1	—	43	30	18	48	—	23	25	19	4	1056	23	6	4	
» 5e »	1	2	—	74	57	25	82	—	32	49	24	9	1838	23	3	14	
Grissee	1	1	—	48	28	6	34	—	14	18	12	4	2697	80	4	14	
Modjokerto	1	1	—	38	30	14	44	3	14	29	8	7	706	16	—	10	
Pamakassan	1	—	—	16	17	6	23	3	9	18	5	—	166	8	2	8	
Sumanap	1	1	—	29	25	13	38	2	23	24	12	2	1500	39	2	2	
Pasoeroean	1	3	—	130	92	40	132	6	46	85	27	20	3768	30	9	31	
Malang	1	2	—	66	40	18	58	10	23	33	24	1	2111	32	5	22	
Probolingo	1	2	—	73	65	16	81	7	35	48	20	13	3348	41	—	35	
Bezocki	1	1	—	40	24	9	33	6	13	25	3	5	710	21	4	17	
Sitoebondo	1	—	—	—	16	8	24	7	14	19	5	—	86	6	—	5	
Banjoewangi	1	1	—	34	17	19	36	1	21	23	10	3	1010	28	1	6	
Makassar, 1e school	1	1	—	61	42	16	58	9	6	30	18	10	769	12	7	32	
» 2e »	1	2	—	89	69	44	113	7	72	71	32	10	2111	20	3	15	
Maros	1	—	—	26	15	7	22	7	12	16	6	—	812	35	1	7	
Bonthain	1	1	—	43	35	22	57	9	41	28	20	9	1312	23	1	3	
Menado	1	2	—	106	74	40	114	34	33	70	32	12	3639	32	8	23	
Amboina	1	3	2	157	87	47	134	25	63	86	24	24	4853	30	7	36	
Neira (Banda)	1	2	—	80	75	28	103	31	39	52	41	10	2757	30	—	25	
Ternate	1	2	—	86	68	25	93	9	54	50	27	16	3105	33	1	19	
Koepang	1	1	—	39	26	10	36	4	14	15	18	3	751	19	2	8	
Totaal	24	36	3	1554	1137	537	1674	181	755	996	477	201	49144	29	85	495	
Recapitulatie.																	
1e Inspectie-Afdeeling	22	31	5	1445	1018	544	1562	51	698	818	498	246	45581	29	83	574	
2e » »	24	35	2	1622	1153	502	1655	101	826	1041	443	171	66134	39	52	718	
3e » »	24	36	3	1554	1137	537	1674	181	755	996	477	201	49144	29	85	495	
Totaal	70	102	10	4621	3308	1583	4891	333	2279	2855	1418	618	160214	32	220	1787	
In 1871	69	84	13	4621	3098	1523	4621	346	2256	2699	1300	621	140975	30	250	1607	
Vermeerdering	1	18	—	—	210	60	270	—	23	156	118	—	—	2	—	180	
Vermindering	—	—	3	—	—	—	—	13	—	—	—	3	—	—	30	—	

(*) De betrekking van hoofdonderwijzer te *Poerbolingo* was op het einde van 1872 nog onvervuld.

La. K.

STAAT van het onderwijzend personeel en de leerlingen aan de bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1872.

SCHOLEN.		Hoofdonderwijzers.	Hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzers.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen.		Getal leerlingen onder				Waarvan inlanders en vreemde oosterlingen.	Getal leerlingen in de			Verzuimde schooldagen.		Getal leerlingen, die in den loop van het jaar de school verlieten.		*AANMERKINGEN.*
Waar.	Van wien.					Mannen.	Vrouwen.	ultimo December 1871.	ultimo December 1872. Jongens.	Meisjes.	Totaal.		laagste klasse.	middelste klasse.	hoogste klasse.	Totaal in het jaar.	Gemiddeld per kind.	na al de vakken te hebben doorloopen.	om verschillende andere redenen.	
1e Inspectie-Afdeeling.																				
Batavia	R. J. L. Weijhenke	1	—	6	—	—	—	138	182	10	192	1	66	75	51	1160	6	19	12	Aan de Rehoboth-school wordt onderwijs gegeven krachtens art. 6 *c* van Staatsblad 1868, no. 81.
»	J. C. Kok	1	—	5	—	—	—	145	124	—	124	—	14	43	67	1367	11	27	22	
»	Christ. Ambachtschool	1 Wd.	—	—	—	—	2	35	21	17	38	12	13	9	16	geene	opgave	2	—	
»	Parapatan Weeshuissch.	1	—	1	—	1	—	76	33	39	72	—	24	25	23	»	»	11	—	
»	Mevr. Harthoorn	—	1	—	1	—	3	20	1	43	44	—	16	13	15	40	1	—	9	
»	Urselinen (Weltevreden)	—	1	—	6	—	—	196	20	192	212		97	90	25	1241	6	3	63	
»	» (Noordwijk)	—	1	—	6	—	—	95	—	90	90	—	34	40	16	420	5	6	16	
»	Mevr. Benier	—	1	—	1	—	—	30	9	21	30	—	27	7	6	360	12	—	4	
»	» v. d. Plaats	—	1	—	3	—	—	69	7	77	84	—	43	26	15	geene	opgave	—	—	
»	» Taats	—	1	—	1	—	—	33	—	21	21	—	9	6	6	65	3	2	10	
Meester-Cornelis	Mej. Begeman	—	1	—	3	—	—	74	6	62	68	—	31	24	13	geene	opgave	4	29	
» »	Rehobothschool	—	—	—	—	—	—	27	14	9	23	—	7	8	8	»	»	—	1	
Padang	Mej. van Haastert	—	1	—	—	—	—	13	4	8	12	—	5	5	2	»	»	—	9	
	Totaal	4	8	12	21	1	5	1030	421	589	1010	13	376	371	263	—	—	74	177	
2e Inspectie-Afdeeling.																				
Samarang	Protest. Weeshuissch.	1	—	2	—	—	1	135	46	74	120	—	72	29	19	984	8	—	19	
»	R. K. »	1	1	1	1	1	—	189	45	115	160	—	77	51	32	2453	15	6	10	
»	Loge la Const. et Fidèle.	1	—	2	—	—	—	69	63	—	63	—	37	16	10	395	6	4	44	
»	A. Collings	1	—	—	—	—	—	28	14	16	30	—	11	12	7	630	21	—	12	
»	Mej. Toewater	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	Mevr. Jacobs	—	—	—	—	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	Mej. Smitz	—	1	—	1	—	—	32	—	69	69	—	30	22	17	1338	26	—	21	
»	» v. d. Noorda	—	1	—	—	—	—	—	1	10	11	—	4	6	1	261	24	—	7	
Salatiga	Mevr. Mispelblom Beijer	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	» A. J. du Pré	—	1	1	—	—	—	10	4	5	9	—	6	3	—	geene	opgave	1	4	
Ambarawa	» W. S. du Pré	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Pekalongan	Mej. van Geuns	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Djokdjokarta	» Reijman	—	1	—	1	—	—	33	—	50	50	—	41	5	4	945	45	—	14	
Soerakarta	» Hoen	—	1	—	1	—	—	6	—	36	36	—	7	25	4	207	6	—	8	
Rembang	Mevr. de Wed. Catenius.	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	Mej. C. Abbink	—	1	—	—	—	—	17	3	27	30	—	12	8	10	300	10	—	6	
	Totaal	4	7	6	4	1	1	636	176	402	578	—	297	177	104	—	—	11	145	
3e Inspectie-Afdeeling.																				
Soerabaija	W. P. Cranen	1	—	3	—	—	—	132	136	—	136	—	56	54	26	264	2	5	32	
»	Mej. Philipsen	—	1	—	4	—	—	190	—	220	220	—	101	85	34	1422	6	3	41	
»	Mevr. Gerson	—	—	—	—	—	—	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	Mej. van Meeverden	—	1	—	—	—	—	13	3	9	12	—	3	5	4	144	12	—	6	
»	» de Jager	—	1	—	—	—	—	—	—	12	12	—	2	4	6	168	14	—	2	
»	» Huijgens	—	1	—	1	—	—	—	—	16	16	—	8	4	4	geene	opgave	—	—	
»	» v. Geuns	—	1	—	—	—	—	—	2	7	9	—	2	6	1	»	»	—	2	
Modjokerto	Mevr. Krol	—	1	—	—	—	—	11	8	4	12	2	7	5	—	»	»	—	6	
Pasoeroean	» Wijsman	—	1	—	—	—	—	52	11	40	51	—	22	18	11	120	2	—	10	
»	» Terwen	—	1	—	—	—	—	—	1	11	12	—	6	4	2	geene	opgave	—	—	
Probolinggo	M. Valk, Lzn.	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Bima	A. Weber	1	—	—	—	—	—	16	11	4	15	—	6	6	3	102	7	—	1	
	Totaal	3	8	3	5	—	—	516	172	223	495	2	213	191	91	—	—	8	100	

Op den staat, voorkomende in de bijdrage van het koloniaal verslag over 1872, is het getal leerlingen aan de school te *Bima* genomen uit de opgave van 1871, aangezien destijds de opgave van 1872 nog niet was ontvangen.

Recapitulatie.

1e Inspectie-Afdeeling	4	8	2	21	1	5	1030	421	589	1010	13	376	371	263	—	—	74	177	
2e » »	4	7	6	4	1	1	636	176	402	578	—	297	177	104	—	—	11	145	
3e » »	2	8	3	5	—	—	516	172	323	495	2	213	191	91	—	—	8	100	
Totaal	10	23	21	30	2	6	2182	769	1314	2083	15	886	739	458	—	—	—	422	
In 1871	13	26	9	24	2	7	2127	819	1363	2182	—	884	727	571	—	—	—	441	
Vermeerdering	—	—	2	6	—	—	55	—	—	—	15	2	12	—	—	—	—	—	
Vermindering	3	3	—	—	—	1	—	50	49	99	—	—	—	113	—	—	15	19	